

ISSN 2518-1467 (Online),
ISSN 1991-3494 (Print)

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ
ҰЛТТЫҚ ҒЫЛЫМ АКАДЕМИЯСЫНЫҢ

Х А Б А Р Ш Ы С Ы

ВЕСТНИК

НАЦИОНАЛЬНОЙ АКАДЕМИИ НАУК
РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН

THE BULLETIN

THE NATIONAL ACADEMY OF SCIENCES
OF THE REPUBLIC OF KAZAKHSTAN

PUBLISHED SINCE 1944

1 (395)

JANUARY-FEBRUARY 2022

ALMATY, NAS RK

Қазақстан Республикасы Ұлттық ғылым академиясы «ҚР ҰҒА Хабаршысы» ғылыми журналының Web of Science-тің жаңаланған нұсқасы Emerging Sources Citation Index-те индекстелуге қабылданғанын хабарлайды. Бұл индекстелу барысында Clarivate Analytics компаниясы журналды одан әрі the Science Citation Index Expanded, the Social Sciences Citation Index және the Arts & Humanities Citation Index-ке қабылдау мәселесін қарастыруда. Web of Science зерттеушілер, авторлар, баспашылар мен мекемелерге контент тереңдігі мен сапасын ұсынады. ҚР ҰҒА Хабаршысының Emerging Sources Citation Index-ке енуі біздің қоғамдастық үшін ең өзекті және беделді мультидисциплинарлы контентке адалдығымызды білдіреді.

НАН РК сообщает, что научный журнал «Вестник НАН РК» был принят для индексирования в Emerging Sources CitationIndex, обновленной версии Web of Science. Содержание в этом индексировании находится в стадии рассмотрения компанией Clarivate Analytics для дальнейшего принятия журнала в the Science Citation Index Expanded, the Social Sciences Citation Index и the Arts & Humanities Citation Index. Web of Science предлагает качество и глубину контента для исследователей, авторов, издателей и учреждений. Включение Вестника НАН РК в Emerging Sources Citation Index демонстрирует нашу приверженность к наиболее актуальному и влиятельному мультидисциплинарному контенту для нашего сообщества.

NAS RK is pleased to announce that Bulletin of NAS RK scientific journal has been accepted for indexing in the Emerging Sources Citation Index, a new edition of Web of Science. Content in this index is under consideration by Clarivate Analytics to be accepted in the Science Citation Index Expanded, the Social Sciences Citation Index, and the Arts & Humanities Citation Index. The quality and depth of content Web of Science offers to researchers, authors, publishers, and institutions sets it apart from other research databases. The inclusion of Bulletin of NAS RK in the Emerging Sources Citation Index demonstrates our dedication to providing the most relevant and influential multidiscipline content to our community.

Бас редактор:

ҚОЙГЕЛДИЕВ Мәмбет Құлжабайұлы (бас редактор), тарих ғылымдарының докторы, профессор, ҚР ҰҒА академигі (Алматы, Қазақстан) Н = 3

Редакция алқасы:

ОМАРОВ Бауыржан Жұмаханұлы (бас редактордың орынбасары), филология ғылымдарының докторы, профессор, ҚР ҰҒА академигі (Нұр-Сұлтан, Қазақстан) Н = 4

МАТЫЖАНОВ Кенжехан Слямжанұлы, филология ғылымдарының докторы, профессор, ҚР ҰҒА корреспондент мүшесі (Алматы, Қазақстан) Н = 1

САПАРБАЕВ Әбдіжапар Жұманұлы, экономика ғылымдарының докторы, профессор, ҚР ҰҒА құрметті мүшесі, Халықаралық инновациялық технологиялар академиясының президенті (Алматы, Қазақстан) Н = 4

ЙОВИЦА Радуга Патетре, Ph.D (археология), Нью-Йорк университетінің профессоры (Нью-Йорк, АҚШ) Н = 19

БАНАС Йозеф, әлеуметтану ғылымдарының докторы, Жешув технологиялық университетінің профессоры (Жешув, Польша) Н = 26

ЛУКЪЯНЕНКО Ирина Григорьевна, экономика ғылымдарының докторы, профессор, Украинаның еңбек сіңірген ғылым және техника қайраткері, «Киев-Могила академиясы» ұлттық университетінің кафедра меңгерушісі (Киев, Украина) Н = 2

МАКУЛОВА Айымжан Төлегенқызы, экономика ғылымдарының докторы, профессор, Нархоз Университеті (Алматы, Қазақстан) Н = 3

ИСМАҒҰЛОВ Оразақ Исмағұлұлы, тарих ғылымдарының докторы, профессор, ҚР ҰҒА академигі (Нұр-Сұлтан, Қазақстан) Н = 6

ӘБЖАНОВ Ханкелді Махмұтұлы, тарих ғылымдарының докторы, профессор, ҚР ҰҒА академигі (Алматы, Қазақстан) Н = 4

БИЖАНОВ Ахан Хұсайынұлы, саясаттану ғылымдарының докторы, ҚР ҰҒА корреспондент-мүшесі, Философия, саясаттану және дінтану институтының директоры (Алматы, Қазақстан) Н = 1

ТАЙМАҒАМБЕТОВ Жәкен Қожахметұлы, тарих ғылымдарының докторы, профессор, ҚР ҰҒА академигі (Алматы, Қазақстан) Н = 4

СҮЛЕЙМЕНОВ Майдан Күнтуарұлы, заң ғылымдарының докторы, профессор, ҚР ҰҒА академигі (Алматы, Қазақстан) Н = 1

САБИКЕНОВ Салахиден Нұрсарыұлы, заң ғылымдарының докторы, профессор, ҚР ҰҒА академигі (Алматы, Қазақстан) Н = 2

ҚОЖАМЖАРОВА Дариякул Пернешқызы, тарих ғылымдарының докторы, профессор, ҚР ҰҒА академигі (Алматы, Қазақстан) Н = 2

БАЙТАНАЕВ Бауыржан Әбішұлы, тарих ғылымдарының докторы, ҚР ҰҒА академигі (Алматы, Қазақстан) Н = 1

БАЗАРБАЕВА Зейнеп Мүслімқызы, филология ғылымдарының докторы, профессор, ҚР ҰҒА академигі (Алматы, Қазақстан) Н = 1

ШАУКЕНОВА Зарема Каукенқызы, әлеуметтану ғылымдарының докторы, профессор, ҚР ҰҒА академигі (Алматы, Қазақстан) Н = 1

ЖОЛДАСБЕКОВА Баян Өмірбекқызы, филология ғылымдарының докторы, профессор, ҚР ҰҒА корреспондент мүшесі (Алматы, Қазақстан) Н = 2

НУРҚАТОВА Лязгат Төлегенқызы, әлеуметтану ғылымдарының докторы, профессор, ҚР ҰҒА корреспондент мүшесі (Алматы, Қазақстан) Н = 1

ӘБІЛҚАСЫМОВА Алма Есімбекқызы, педагогика ғылымдарының докторы, профессор, ҚР ҰҒА академигі, Ресей білім академиясының академигі (Мәскеу қ.), Педагогикалық білім беруді дамыту орталығының директоры (Алматы, Қазақстан) Н = 1

ШИШОВ Сергей Евгеньевич, педагогика ғылымдарының докторы, профессор, педагогика кафедрасының меңгерушісі, К.Г. Разумовский атындағы Мәскеу мемлекеттік технологиялар және басқару университетінің Әлеуметтік-гуманитарлық ғылымдар және технологиялар факультетінің деканы (Мәскеу, Ресей) Н = 34

ДЫБО Анна Владимировна, филология ғылымдарының докторы, РҒА корреспондент-мүшесі, РҒА Тіл білімі институтының Орал-алтай тілдері бөлімінің меңгерушісі (Мәскеу, Ресей) Н = 3

«Қазақстан Республикасы Ұлттық ғылым академиясының Хабаршысы».

ISSN 2518-1467 (Online),

ISSN 1991-3494 (Print).

Меншіктенуші: «Қазақстан Республикасының Ұлттық ғылым академиясы» РҚБ (Алматы қ.). Қазақстан Республикасының Ақпарат және коммуникациялар министрлігінің Ақпарат комитетінде 12.02.2018 ж. берілген № 16895-Ж мерзімдік басылым тіркеуіне қойылу туралы куәлік.

Тақырыптық бағыты: *әлеуметтік ғылымдар саласындағы зерттеулерге арналған.*

Мерзімділігі: жылына 6 рет.

Тиражы: 300 дана.

Редакцияның мекен-жайы: 050010, Алматы қ., Шевченко көш., 28, 219 бөл., тел.: 272-13-19

<http://www.bulletin-science.kz/index.php/en/>

© Қазақстан Республикасының Ұлттық ғылым академиясы, 2021

Типографияның мекен-жайы: «Аруна» ЖК, Алматы қ., Мұратбаев көш., 75.

Главный редактор:

КОЙГЕЛЬДИЕВ Мамбет Кулжабаевич (главный редактор), доктор исторических наук, профессор, академик НАН РК (Алматы, Казахстан) Н = 3

Редакционная коллегия:

ОМАРОВ Бауыржан Жумаханулы (заместитель главного редактора), доктор филологических наук, профессор, академик НАН РК (Нур-Султан, Казахстан) Н = 4

МАТЫЖАНОВ Кенжехан Слямжанович, доктор филологических наук, профессор, член-корреспондент НАН РК (Алматы, Казахстан) Н = 1

САПАРБАЕВ Абдижапар Джуманович, доктор экономических наук, профессор, почетный член НАН РК, президент Международной академии инновационных технологий (Алматы, Казахстан) Н = 4

ЙОВИЦА Радуга Пэтрэ, доктор философии (Ph.D, археология), профессор Нью-Йоркского университета (Нью-Йорк, США) Н = 19

БАНАС Йозеф, доктор социологических наук, профессор Жешувского технологического университета (Жешув, Польша) Н = 26

ЛУКЪЯНЕНКО Ирина Григорьевна, доктор экономических наук, профессор, заслуженный деятель науки и техники Украины, заведующая кафедрой Национального университета «Киево-Могилянская академия» (Киев, Украина) Н = 2

МАКУЛОВА Айымжан Тулегеновна, доктор экономических наук, профессор, Университет Нархоз (Алматы, Казахстан) Н = 3

ИСМАГУЛОВ Оразак Исмагулович, доктор исторических наук, профессор, академик НАН РК (Нур-Султан, Казахстан) Н = 6

АБЖАНОВ Ханкелди Махматович, доктор исторических наук, профессор, академик НАН РК (Алматы, Казахстан) Н = 4

БИЖАНОВ Ахан Хусаинович, доктор политических наук, член-корреспондент НАН РК, директор Института философии, политологии и религии (Алматы, Казахстан) Н = 1

ТАЙМАГАМБЕТОВ Жакен Кожаметович, доктор исторических наук, профессор, академик НАН РК (Алматы, Казахстан) Н = 4

СУЛЕЙМЕНОВ Майдан Кунтуарович, доктор юридических наук, профессор, академик НАН РК (Алматы, Казахстан) Н = 1

САБИКЕНОВ Салахиден Нурсариевич, доктор юридических наук, профессор, академик НАН РК (Алматы, Казахстан) Н = 2

КОЖАМЖАРОВА Дариякуль Пернешевна, доктор исторических наук, профессор, академик НАН РК (Алматы, Казахстан) Н = 2

БАЙТАНАЕВ Бауржан Абишевич, доктор исторических наук, академик НАН РК (Алматы, Казахстан) Н = 1

БАЗАРБАЕВА Зейнеп Муслимовна, доктор филологических наук, профессор, член-корреспондент НАН РК (Алматы, Казахстан) Н = 1

ШАУКЕНОВА Зарема Каукеновна, доктор социологических наук, профессор, академик НАН РК (Алматы, Казахстан) Н = 1

ЖОЛДАСБЕКОВА Баян Омирбековна, доктор филологических наук, профессор, член-корреспондент НАН РК (Алматы, Казахстан) Н = 2

НУРКАТОВА Лязгат Толегеновна, доктор социологических наук, профессор, член-корреспондент НАН РК (Алматы, Казахстан) Н = 1

АБЫЛКАСЫМОВА Алма Есимбековна, доктор педагогических наук, профессор, академик НАН РК, академик Российской академии образования (г. Москва), директор Центра развития педагогического образования (Алматы, Казахстан) Н = 1

ШИШОВ Сергей Евгеньевич, доктор педагогических наук, профессор, заведующий кафедрой педагогики, декан факультета Социально-гуманитарных наук и технологий Московского государственного университета технологий и управления имени К.Г. Разумовского (Москва, Россия) Н = 34

ДЫБО Анна Владимировна, доктор филологических наук, член-корреспондент РАН, заведующий отделом урало-алтайских языков Института языкознания РАН (Москва, Россия) Н = 3

«Вестник Национальной академии наук Республики Казахстан».

ISSN 2518-1467 (Online),

ISSN 1991-3494 (Print).

Собственник: РОО «Национальная академия наук Республики Казахстан» (г. Алматы). Свидетельство о постановке на учет периодического печатного издания в Комитете информации Министерства информации и коммуникаций и Республики Казахстан № 16895-Ж, выданное 12.02.2018 г.

Тематическая направленность: *посвящен исследованиям в области социальных наук.*

Периодичность: 6 раз в год.

Тираж: 300 экземпляров.

Адрес редакции: 050010, г. Алматы, ул. Шевченко, 28, ком. 219, тел. 272-13-19

<http://www.bulletin-science.kz/index.php/en/>

© Национальная академия наук Республики Казахстан, 2022

Адрес типографии: ИП «Аруна», г. Алматы, ул. Муратбаева, 75.

Editor in chief

KOIGELDIEV Mambet Kulzhabaevich (Editor-in-Chief), Doctor of History, Professor, Academician of NAS RK (Almaty, Kazakhstan) H = 3

Editorial board:

OMAROV Bauyrzhan Zhumakhanuly (Deputy Editor-in-Chief), Doctor of Philology, Professor, Academician of NAS RK (Nur-Sultan, Kazakhstan) H = 4

MATYZHANOV Kenzhakhan Slyamzhanovich, Doctor of Philology, Professor, Corresponding Member of NAS RK (Almaty, Kazakhstan) H = 1

SAPARBAYEV Abdizhappar Dzhumanovich, Doctor of Economics, Professor, Honorary Member of NAS RK, President of the International Academy of Innovative Technology, (Almaty, Kazakhstan) H = 4

JOVICA Radu Petre, Ph.D, History, Archeology, Professor, New York University (New York, USA) H = 19

BANAS Joseph, Doctor of Social science, Professor, Rzeszow University of Technology (Rzeszow, Poland) H = 26

LUKYANENKO Irina, doctor of economics, professor, honored worker of Science and Technology of Ukraine, head of the department of the National University «Kyiv-Mohyla Academy» (Kiev, Ukraine) H = 2

MAKULOVA Aymzhan Tulegenovna, doctor of economics, professor, Narkhoz University (Almaty, Kazakhstan) H = 3

ISSMAGULOV Orazak Issmagulovich, Doctor of Historical Sciences, Professor, Academician of NAS RK (Nur-Sultan, Kazakhstan) H = 6

ABZHANOV Khankeldi Makhmutovich, Doctor of Historical Sciences, Professor, Academician of NAS RK (Almaty, Kazakhstan) H = 4

BIZHANOV Akhan Khusainovich, Doctor of Political Sciences, Corresponding Member of NAS RK, Director of the Institute of Philosophy, Political Science and Religion (Almaty, Kazakhstan) H = 1

TAIMAGAMBETOV Zhaken Kozhakhmetovich, Doctor of Historical Sciences, Professor, Academician of NAS RK, (Almaty, Kazakhstan) H = 4

SULEYMENOV Maidan Kuntuarovich, Doctor of Law, Professor, Academician of NAS RK (Almaty, Kazakhstan) H = 1

SABIKENOV Salakhiden Nursarievich, Doctor of Law, Professor, Academician of NAS RK (Almaty, Kazakhstan) H = 2

KOZHAMZHAROVA Dariyakul Perneshevna, Doctor of Historical Sciences, Professor, Academician of NAS RK (Almaty, Kazakhstan) H = 2

BAITANAEV Baurzhan Abishevich, Doctor of Historical Sciences, Academician of NAS RK (Almaty, Kazakhstan) H = 1

BAZARBAYEVA Zeinep Muslimovna, Doctor of Philology, Professor, Academician of NAS RK (Almaty, Kazakhstan) H = 1

SHAUKENOVA Zarema, Doctor of Sociology, Professor, Academician of NAS RK (Almaty, Kazakhstan) H = 1

DZHOLDASBEKOVA Bayan Umirbekovna, Doctor of Philology, Professor, Corresponding Member of NAS RK H = 2

NURKATOVA Lyazzat Tolegenovna, Doctor of Social Sciences, Professor, Corresponding Member of the National Academy of Sciences of the Republic of Kazakhstan (Almaty, Kazakhstan) H = 1

ABYLKASYMOVA Alma Yessimbekovna, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Academician of NAS RK, academician of the Russian Academy of Education (Moscow), Director of the Center for the Development of Pedagogical Education (Almaty, Kazakhstan) H = 1

SHISHOV Sergey, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Head of the Department of Pedagogy, Dean of the Faculty of Social Sciences and Humanities and Technologies of the Razumovsky Moscow State University of Technologies and Management (Moscow, Russia) H = 34

DYBO Anna Vladimirovna, Doctor of Philology, Corresponding Member of the Russian Academy of Sciences, Head of the Department of Ural-Altai Languages of the Institute of Linguistics of the Russian Academy of Sciences (Moscow, Russia) H = 3

Bulletin of the National Academy of Sciences of the Republic of Kazakhstan.

ISSN 2518-1467 (Online),

ISSN 1991-3494 (Print).

Owner: RPA «National Academy of Sciences of the Republic of Kazakhstan» (Almaty). The certificate of registration of a periodical printed publication in the Committee of information of the Ministry of Information and Communications of the Republic of Kazakhstan No. **16895-Ж**, issued on 12.02.2018.

Thematic focus: *it is dedicated to research in the field of social sciences.*

Periodicity: 6 times a year.

Circulation: 300 copies.

Editorial address: 28, Shevchenko str., of. 220, Almaty, 050010, tel. 272-13-19

<http://www.bulletin-science.kz/index.php/en/>

Б.И. Нұрдаулетова

Ш. Есенов атындағы Каспий технологиялар және инжиниринг университеті, Актау, Қазақстан.
E-mail: nurdauletova@mail.ru

ҚАШАҒАН ЖЫРАУ КҮРЖИМАНҰЛЫ ТІЛІНДЕГІ РУСИЗМДЕР

Аннотация. Жыраулар – ауызша эпикалық дәстүрді (устная эпическая традиция) таратушы және жасаушы ерекше өнер иелері. Ауызша эпикалық дәстүр көне Грецияда, Арабияда, түркі халықтарында, ал XX ғасырдың 40-50 жылдарына дейін Албания, Югославия, Болгария, Македония елдерінде сақталып келді. Жыраулық дәстүрдің басты ерекшелігі – оның ұрпақтан ұрпаққа ауызша тарап жетуінде және жырдың қағазға жазылмай, ауызша шығарылуында болып отыр.

XV-XIX ғасырлардағы ақын-жыраулар тілінде қазіргі тілдік ортаға бейтаныс көне сөздерді талдау арқылы халқымыздың, оның тілінің тарихына қатысты мол деректер табуға болады. Мысалы, Маңғыстау жыраулары тіліндегі үб, қаржалу, ала жаулы, кіс, зүрият, анлану, озал қолданыстары Маңғыстауды мекендеген тайпалар тілінде оғыз, қыпшақтық, басқа да көне түркілік элементтердің сақталып қалғандығын білдіреді және осы өңірді ежелгі заманда қандай тайпалар мекендегені туралы тарихи дерек береді. Қазақ жыраулары тілінде араб, парсы, шағатай тілінен енген сөздерді көптеп ұшырасуы заңдылық, себебі жыраулар мұсылманша өте сауатты болған. Ал кейбір ақын-жыраулар шығармаларында кездесетін орыс тілі сөздері автор өмір сүрген ортаның тарихи-әлеуметтік және мәдени жағдайымен байланысты болды. Мысалы, XIX ғасырдың II жартысындағы Маңғыстау жыраулары тіліндегі орыс сөздері Қазақстанның Батыс аймағында орналасқан Маңғыстау түбегі тұрғындарының Ресей халқымен саяси, мәдени, шаруашылық қарым-қатынасын көрсетеді.

Мақаланың мақсаты – XIX ғасырдың II жартысында Маңғыстау өңірінен шыққан Қашаған жыраудың тіліндегі орыс сөздеріне талдау жасау арқылы қазақ әдеби тілінің даму, қалыптасу тарихындағы кірме сөздердің орнына баға беру.

Түйінді сөздер: Қашаған жырау, русизмдер, ауызша эпикалық дәстүр, поэтикалық мәтін, қазақ әдеби тілі, кірме сөздер.

Мақала ҚР БҒМ грантымен қаржыландырылатын «AP08856996 Маңғыстау аймағындағы сакралды мәтіндердің концептуалды кеңістігі (жыраулық мәтіндер, эпитафиялық жазба мәтіндері, петроглифтер)» ғылыми жобасы аясында жазылды.

Б.И. Нурдаулетова

Каспийский университет технологии и инжиниринга имени Ш. Есенова, Актау, Казахстан.
E-mail: nurdauletova@mail.ru

РУСИЗМЫ В ЯЗЫКЕ КАШАГАН ЖЫРАУ КУРЖИМАНУЛЫ

Аннотация. Жырау – это обладатели особого искусства, распространяющие и создающие устную эпическую традицию. Устная эпическая традиция сохранилась в Древней Греции, Аравии, у тюркских народов, а до 40-х и 50-х годов XX века в Албании, Югославии, Болгарии и Македонии. Главная особенность традиции жырау в том, что она передается из поколения в поколение устно и песня воспроизводится не на бумаге, а устно.

В языке поэтов XV-XIX веков путем анализа древних слов, неизвестных современной языковой среде, можно найти много сведений об истории нашего народа и его языка. Например, слова уб, каржалуу, ала жаулы, кыс, зурият, анлану, озал, используемые в языке мангыстауских жырау, свидетельствуют о том, что в языке племен, населяющих Мангыстау, сохранились огузские, кыпчакские и другие

древнетюркские элементы, а также содержат исторические сведения о том, какие племена населяли данную местность в древние времена. Наличие в языке казахских жырау многочисленных слов из арабского, персидского, чагатайского языка естественно, потому что поэты-жырау были религиозно очень грамотными мусульманами. А слова русского языка, встречающиеся в произведениях некоторых поэтов-жырау, были связаны с социально-историческими и культурными условиями среды, в которой жил автор. Например, русские слова в языке мангистауских поэтов-жырау во второй половине XIX века отражают политические, культурные, хозяйственные связи народов полуострова Мангистау в западной части Казахстана с русскими людьми.

Цель статьи – оценить место заимствованных слов в истории развития и становления казахского литературного языка путем анализа русских слов в языке Кашагана жырау из Мангистауской области во второй половине XIX века.

Ключевые слова: Кашаган жырау, русизмы, устно-эпическая традиция, поэтический текст, казахский литературный язык, заимствованные слова.

B.I. Nurdauletova

Yessenov Caspian University of Technology and Engineering, Aktau, Kazakhstan.

E-mail: nurdauletova@mail.ru

RUSSIANISMS IN THE LANGUAGE OF KASHAGAN ZHYRAU KURZHIMANULY

Abstract. Zhyrau is a unique artist who spreads and creates oral epic traditions. The oral epic tradition was preserved in ancient Greece, Arabia, the Turkic peoples, and until the 40-the 50s of the XX century in Albania, Yugoslavia, Bulgaria, and Macedonia. The main feature of the zhyrau tradition is in transmission verbally from generation to generation, and the poem is not written on paper, but is spoken.

In the language of poets-zhyrau of the XV-XIX centuries, by analyzing ancient words unfamiliar to the modern language environment, you can find a lot of information about the history of our people and their language. For example, the use of ub (wealth), karzhalu (weary), ala zhauy (rebel, war), kis(ermine), zuriyat(fruit, seed, offspring), anlanu(understand, comprehend), ozal (old, the past)in the language of the tribes that inhabited Mangystau indicates the preservation of Oghuz, Kipchak, and other ancient Turkic elements and gives historical information about what tribes inhabited this region in ancient times. In the Kazakh zhyrau language, there are many words from Arabic, Persian, and Chagatai, because zhyrau was very literate in Muslim. And the words of the Russian language, which are found in the works of some poets and zhyrau, were associated with the historical, social and cultural conditions of the environment in which the author lived. For example, Russian words in the language of Mangistau zhyrau of the second half of the XIX century reflect the political, cultural and economic relations of the inhabitants of the Mangistau peninsula, located in the Western region of Kazakhstan, with the Russian people.

The purpose of the article is to evaluate the place of input words in the history of the development and formation of the Kazakh literary language by analyzing Russian words in the language of Kashagan zhyrau from Mangystau region in the second half of the XIX century.

Key words: Kashagan zhyrau, russianisms, oral-epic tradition, poetic text, Kazakh literary language, loanwords

Кіріспе. Жыраулық дәстүр туғызған поэтикалық мәтіндердің (жырлардың) жазбаша мәтіндерден бірнеше басты айырмасы бар: біріншіден, бастапқы нұсқасы ауызша шығарылып, біршама уақыттардан кейін (ғасырлардан кейін) жазуға түсірілгендіктен, бір шығарманың бірнеше мәтіндік нұсқалары бар, екіншіден, тыңдаушысына әлденеше жырау-жыршылардың (олардың өзі әр кезеңде өмір сүруі мүмкін) орындауымен тарап, жеткендіктен түрлі авторлық қолтаңбалардың болуы заңды, үшіншіден, XX ғасырда жыраулық мәтіндердің «екінші өмірі», яғни хатқа түсу кезеңі басталды. Жыр мәтіндерінің ауызша ғұмырындағы мәтіндік тағдыры жыр мектебінің (әрине, жырау не жыршының) стиліне, ұстанымына, жырды тыңдаушы ортаның танымы мен талғамына, қабілетіне қатысты болса, жазуға түскеннен кейінгі ахуалы араб, латын графикасынан кириллицаға көшіруде жазудың емле-ережелерінің қаншалықты түсініп, ұғынылуына, жазуға түсірушінің сауаттылық деңгейіне, баспалық нұсқалары ресми цензураның ықпалына, редактордың танымы мен ұстанымына байланысты болды. Бірақ осынша кедергілер мен күрделіліктерге қарамастан жыраулық дәстүрдің кеңістік пен уақытқа

бағынбайтын өміршеңдігі, ұлт мәдениеті мен санасында үнемі сұраныста болуы жыр мәтіндерінің біздің дәуірімізге бастапқы қалпын қайта тауып, бағзылық сипатымен жетуіне себеп болды. Жырдың бағзылық қалпын бұзбай жеткізуде, әсіресе, Маңғыстау жырауларының дәстүрге беріктігі, осы өңірде ежелгі поэтикалық реалидің сақталып қалуы айрықша рөл атқарып отыр [1].

Қазақ тілі лексикасына орыс тілінен сөз ене бастауын зерттеуші Ғ. Мұсабаев 4 кезеңге бөліп қарайды: 1-кезең. XVII ғасырға дейінгі кезең; 2-кезең. XVII ғасырдан XIX ғасырдың екінші жартысына дейін; 3-кезең. XIX ғасырдың екінші жартысынан Төңкеріске дейін; 4-кезең. Төңкерістен қазіргі кезге дейін [2, 172]. Әрине аталған кезеңдердегі сөз енушіліктің барлығы бірдей деңгейде, бірдей жағдайда еместігі түсінікті. Бұл жөнінде Б.Әбілқасымов: «Бұл бөлуде белгілі дәрежеде шарттылық болуымен қатар, негізінде, тарихи, тілдік фактілерге сүйенушілік те бар екенін көреміз» [2, 172] – деп жазады. Зерттеушінің пайымдауы бойынша, XIX ғасырдың екінші жартысында қазақ әдеби тіліне орыс сөздері молынан енді. Оның басты себебі қазақ өлкесінде болған экономикалық, саяси-әкімшілік, мәдени өзгерістермен байланысты. Сол тұстағы зиялы қауым орыс тілінен енген сөздерді жатсынған жоқ, қайта оны табиғи заңды құбылыс ретінде қарады. Ұлы ағартушылар Ы. Алтынсарин, А. Құнанбаев орыс тілін қазақ қоғамын қараңғылықтан шығарып, прогреске бастайтын бірден-бір құрал ретінде түсініп, кейінгі ұрпақты орыс мәдениетін, тілін білуге шақырса, олардың идеясын қуаттап, жолын қуған қазақ интеллигенттері орыс тілін үйренуге, одан қажетті жерінде сөз алудан қашпауға үндеді [2, 172].

«Дала уалаяты газеті» бетінде жарияланған мақаласында А. Құрманбаев деген қазақ оқығаны: «Араб, фарсы һәм өзге тілдерді білмегенмен білімді болмайды... Біздің қазақтар бұл аз пайдалы тілдерді үйренуге уақытын өткізіп, еңбегін не қылғанча, онан да өзінің қазақ тілін һәм орысша тілді үйренуге уақытын өткізіп, еңбегін не қылса жарар еді; бұл тіл бізге өзге тілдерден көбірек қажетті болса керек» [3, 40], – деп жазды.

Материалдар мен әдістер. Қазақ әдеби тілінің тарихын зерттеген еңбегінде Р. Сыздық қазақ тіліне орыс сөздерінің ене бастаған тұсы туралы: «Қазақтың әдеби тіліне, оның ішінде көркем сөз дүниесіне орыс сөздерінің молынан ене бастаған және жазба әдебиет арқылы енген тұсы – XIX ғасырдың екінші жартысы» [4, 264], – деп, нақты фактілер келтіреді. Зерттеуші осы кезеңдегі қазақтың ресми тілінде Ресей империясының ел билеуге, сот жүйесіне, сауда-саттыққа, сондай-ақ орыс мәдениеті арқылы келген әр түрлі зат, бұйым, іс-әрекет атауларына, оқу-ағартуға қатысты жаңа ұғымдарды орыс сөздерімен беру принципі қалыптасқанын айтады. Мысалы, бір ғана сала – сот істеріне қатысты закон, адвокат, дознание, посредник, судья сияқты орыс сөздері баспасөзде де, ресми іс-қағаздарында да, Абайда да еркін пайдаланылған. Сол сияқты доктор, визит, награда, кандидат, начальник, трагедия, князь, граф, расход, франк, такт тәрізді сөздер жиі жұмсалмағанмен, сол кездегі қазақша жазбаларда орын алған.

Р. Сыздық орыс тілінен қазақ тіліне еніп, қалыптасқан, қазақ тілінің сөздік құрамынан орын алған тұлғалардың қалыптасуының алты түрлі жолын көрсетеді: 1) Ауызекі тілде жиі қолданылып, қазақтың дыбыстық заңдылығына икемделіп, тұлғасы өзгеріп қалыптасқан сөздер. Мысалы, болыс, ауылнай, піркәшік, ояз, майыр, облыс, болыс, боблық шашу (публикация) т.б.; 2) орыс тіліндегі нұсқасына барынша жуық түрде қолданылған сөздер. Мысалы, болосной упрауител, задетке, қарындаш, қарта (ойын), салдат, румке, ыстақан, тауар, шөтке, ямшік, салдат, кантор, кәмпит, мәғезін, мұжык, политеа, ыстақан, тауар, шөтке, ямшік, яшік, аршын, шот сөздері бар. Өзге сөздіктер мен кітап, газет, журналдарда көпес, содия, кнеге, тетрад, грифел, линейке, копусте, тұрба, іскірт, музике, скрипке, гармон, минет, секонт, шетбертек, кір, лот дегендер хатқа түскен. Бұл сөздердің барлығы дерлік жазба әдебиет арқылы енгендер және басым көпшілігі XIX ғасырдың екінші жартысында қосылғандар; 3) орыстың женский родтағы сөздерінің а деген соңғы әрпін түсіріп, қалыптасқан сөздер: минут/минот, фабрик, наград; 4) орыстың ка дыбыс тіркесіне аяқталған сөздері қазақ тіліне ыңғайланып, ке тіркесіне аяқталып қалыптасқан: зілмәңке, бөтелке, іспешке, линейке, музике, скрипке т.б. 5) орыс тілінің окончаниелері сақталып жазылған, солай айтылып қалыптасқан сөздер де бар екен. Бұндай сөздер, зерттеушінің көрсетуінше, Абайдың тілінде, сол кезеңдегі баспасөзде, орыс тілінен аударылған ресми іс-қағаздар тілінде кездеседі. Мысалы, уездный начальник, военный губернатор, самородный сары алтын, уголовный іс, Енисейский губерне т.б. 6) орыс тілінде ресми стильден штамп түрінде алынып, қолданылған тіркестер де мүмкіндігінше түпнұсқаға жақындатылып тұлғаланған подвижной элемент, притягательная однородного, впечатлительность сердца дегендер араб жазуының мүмкіндігінше орысша жуықтатылып берілген [4, 265-266].

Маңғыстаудан шыққан «жыр жүйрігі» Қашаған жырау Күржіманұлының өмір сүрген кезеңі

жоғарыда аталған 4 кезеңнің үшіншісіне сәйкес келеді. Бұл – Қазақ елінің Ресей патша үкіметіне бодан болуының толық аяқталған кезеңі. Бұл кезде қазақтың күнделікті өмір тіршілігінен бастап, әкімшілік-басқару жүйесінде өзгерістердің дендеп ене бастауы, қазақ даласын билеудің жаңа институттары пайда болып, орыс саудасының күшеюі, шаруашылықтың жаңа түрлерінің пайда болуы, орыс адамдарымен қазақтардың жақын араласа бастауы қазақтың ауызекі және әдеби тіліне орыс сөздерінің (тұрмыстық лексиканың, ресми тілдің) көптеп ене бастауына ықпал етті. Әрине, қазақтың көркем әдеби тілі негізінен поэзия жанрында (соның ішінде жыраулық дәстүрде пайда болған жырлар, дастандар, толғаулар, арнау өлеңдер т.б.) болғандықтан, қазақтың көркем сөзіне «бөтен» сөздердің көп ене алмауы түсінікті. Сондықтан қазақ жыраулары орыс сөздерін көп қолданбаған. Осы кезең тілін арнайы зерттеген Б. Әбілқасымовтың сандық кестесінде XIX ғасырдың екінші жартысындағы көркем әдебиет тілінде орыс сөздері мүлде жоқ деуге болады [2, 174]. Бірақ бұл кезең – жыраулық дәстүрдің ақындық мектепке ұласу кезеңі. Ақындықтың жыраулықтан айырмашылығы – оның тілінде нақтылықтың күшеюі, тұрмыстық лексиканың қолданылуы. Тұрмысқа енген орыс сөздерінің ара-тұра болса да сол кезең авторлары тілінде қолданылуы заңды құбылыс деп есептейміз. Р. Сыздық көркем әдебиет үлгілері тілінде болыс, майыр, старшын, сот, медәл, піркәшік, тілмәш, салдат, барабан, кір, без, базар, самауыр, тарантас сияқты жалпы есімдер мен Петірбор сияқты бірен-саран жалқы есімдердің болғанын айтады. Бұл сөздер тілімізге ауызша еніп, ауызша әдебиет арқылы кейін хатқа түсуіне байланысты, қазақ тілінің ауызша айтылу ережесіне бағындырылып жазылған.

Қ. Күржіманұлының «Қайыртпай кеткен Қашаған» [5] жыр жинағы бойынша орыс сөзі және орыс халқының ұғым-түсінігіне тән «қазақыланған» сөздерді қоса алғанда, барлығы 27 сөз қолданғаны анықталды. Оларды тақырыптық, мағыналық жақтан жіктеп қарасақ, тұрмыстық, кәсіби (егін, сауда-саттық, теңіз шаруашылығына байланысты), әкімшілік билікке қатысты сөздер деп айтуға болады, сондай-ақ бір-екі жалқы есімдер де (орыс адамының аты, қала аты) бар.

Абай тіліндегі русизмдерді талдау барысында Р. Сыздық, әсіресе, пар, пормы деген екі сөзге аса мән береді. Зерттеушінің айтуы бойынша, пормы сөзі латынның forma – «түр, келбет» мағынасындағы сөзі қазақтың эпостық жырларында, XIX ғасырдың екінші жартысындағы ақын-жыраулар тілінде «адамның бет-бейнесі, түр әлпеті» деген мағынада қолданылған. Пормы сөзінің аталған мағынасы кеңейіп, кейде жансыз заттардың да түр, пішінін білдіреді («Форымын шідерімнің сұрасаңыз» Біржан). Бірақ көп жағдайда сұлу әйелдің түр, келбетін беру үшін қолданылады [6, 95].

Пормы сөзі Қашағанның аталған жинағындағы шығармалар мәтінінде кездескен жоқ. Жалпы, бұл сөзді біз Маңғыстаудан шыққан бес жүйріктің бірі Аралбай Оңғарбекұлының: «Жақсыны қайта көрмен деп, Балаларға пормы бермен деп, Болып жүрмін қауыпты-ай» [1, 40], – деген жыр жолдарынан кездестіреміз. Бұл жердегі пормы сөзінің мағынасы біз үшін күңгірттеу: «сыртқы түрімді, бет-жүзімді» дегенге жуық мағынада қолданылған шығар деп ойлаймыз. Қашағанда пормының орнына соған жуық мағынада пәнер сөзі қолданылған. Пәнер сөзі тұлғалық жағынан да, мағыналық жағынан да бедер сөзіне жуықтайды. (Әрине, орыстың фанера сөзінен шыққан дей алмаймыз). Нұрым жырау: Аты әйел кейбір шабаз еркек тайлас, Жігіттен **пәнері** артық қыз да болса», – деп **пәнерді** адами ұғыммен байланыстырса («болмысы, ақыл-ойы, тұлғасы»), Абыл жырау: «Ақ бетің Орынбордың әйнегіндей, Шашың бар жайғаң тордың **пәнеріндей**», – деп, пәнерге басқаша сипат береді [7, 114].

Сонымен қатар Қашаған жырауда пормы тұлғасымен мағыналас пошымы сөзі қолданылған. Мысалы, Басынан бақыт ауғанда, Пошымы аумай ғаріптен, Бұғалықты аттай бүгіліп, Шалқыған хандар алқынған [8, 78]) Пошымы сөзінің шығу төркінін екі түрлі түсіндіруге болады: 1. Қазақтың пішін, пішім тұлғасынан шығуы мүмкін, 2. Орыс тілі арқылы енген фасон сөзімен байланыстыруға болады (фасон англ. faction).

Жоғарыда Р. Сыздық көрсеткен пар сөзі Қашаған жырауда «қатты екпінмен жүру, шабу, ұшу» мағынасындағы тұлғасы бар:

Жаңа қызып келеді,

Парлаған қызып табаным [9, 154], –

деген жолдарда парлау етістігі – қазақтың өз сөзі. «Пар-парлап ұшқан қасқалдақ» деген жолдар ауыз әдебиетінде кездеседі. Ал «тең, қатар» мағынасында аталған жинақта Қашаған жыраудың Избас ақынға айтқан:

Дәмі жоқ бәдік сөзге **парапарсың**,

Мендібек, Құлпат деген ағаңменен,

Абырой сен айтысып, таба алмайсың [5, 160], –

деген өлең жолдарынан кездестіреміз. Қашағанның:

Қалалы жерде мырзасы.

Қос арғымақ пар жегіп [5, 220], –

деген жолдарындағы пар жегу – арбаға қосақтап ат жегу (запряжие в две лошади) мағынасын білдіреді. Зерттеушілердің көрсетуінше, пар сөзінің осы мағынасы орыс тіліндегі «қосақтау, парлау» ұғымындағы пара тұлғасынан пайда болған, бастапқыда татар, башқұрт тілдеріне еніп, XIX ғасырдың II жартысында қазақ, басқа да түркі тілдеріне «қосақтау (атты)» мағынасында енген, кейін қырғыз, өзбек, тәжік тілдерінде де қолданылған [10, 159; 11, 96].

Нәтижелер және талқылау. Аталған сөздер (пар, пормы) жыраулар тілінде негізінен образдық мақсатта қолданылған. Сондай-ақ, Қашаған жырауда өз тұсындағы сөз зергерлері қолданбаған сол кезеңдегі Ресей мемлекетінің әкімшілік жүйесіне қатысты сөздер де бар. Олар – қазақтың ауызша сөйлеу тілінің заңдылығымен айтылып, қалыптасқан көрдеубай, көпес, піркәншік тұлғалары.

Көрдеубайдан көрдім қорлықты,

Әбден сорым қайнады,

Көпестің көрдеубайлары,

Жан-жағымнан қамайды,

«Қойға бар» деп қамайды... [5, 12]

Көрдеубайдан қатты таяқ жеп,

Қарағасқа болып сорладым... [5, 12]

Сөйтіп жүрген кезімде,

Піркәншіктері көпестің,

Бірін-бірі шақырып,

Қонақ болып жиналып,

Кеңескен екен отырып... [5, 13]

Осы жолдардағы көрдеубай – городской С.И. Ожеговтің сөздігінде: «В царской России: низший чин полиции» [12, 144], – деп көрсетілген. Жалпы, көрдеубай қазақ тілінде «көрден шыққан» деген мағынаны білдіреді, негізінен жағымсыз мағынада қолданылады. Қашаған жырау городской деген орыс сөзін қазақтың көрдеубай сөзімен беру арқылы өзіне қорлық көрсеткен городскойларға деген ашу-ызасын білдіріп отырғаны түсінікті. Осы кезеңдегі қазақтың ресми іс қағаздар, баспасөз тілінде городской сөзі кездеспейді, полита сөзі қолданылған [4, 221].

Купец сөзі Ресейде белгілі бір сауда-саттықпен айналысатын әлеуметтік топты атау үшін қолданылған [12, 314], тіпті купецтің әйелдеріне де купчиха деп ат берілуі олардың орыс қоғамында белгілі бір статуска ие болғанын көрсетеді. Піркәншік сөзі Р. Сыздық көрсеткен XIX ғасырдың екінші жартысында қазақтың көркем әдеби тіліне енген сөздердің қатарында бар.

Сөздіктерде приказчик сөзіне: «в купеческой лавке, в имении, в экономии: помощник хозяйна, управляющего; поверенный в делах, уполномоченный. Торговый агент, нанимающийся по договору и только по нему получающий расчет. Приблизительно соответствует нынешнему понятию менеджер. В старину приказчиками также называли служителей, приводивших в действие приказания воевод» [13], – деген жан-жақты түсінік берілген. Қашаған жыраудың «піркәншіктері көпестің» деген тіркесіне қарағанда, бұл жердегі приказчиктер – саудагерлердің (купец) жанындағы көмекшілері, менеджерлері болса керек.

XIX ғасырдың II жартысындағы Ресей мемлекетінің саясатына қатысты тағы бір тарихи сөзді Қашаған жырау тілінен кездестіреміз, ол указной сөзі. (Ноғайлар тапқан жан-айла, – «Указной» молдалар, Өп-өтірік құдайлап) [8, 85]).

Ресей патша үкіметі XIX ғасырдың екінші жартысына дейін қазақ жеріне ислам дінін тарату саясатын ұстанды. II Екатеринаның 1783 жылғы Жарлығы (Указы) бойынша қазақ жерінде мешіттер салынып, оған қызмет етуге Қазан татарларының дін иелері жіберілді, олар мұсылманша оқу-ағарту ісін өз қолдарына алып, жергілікті молдалар діни биліктен ығыстырылды. Қазақтар оларды «указной молдалар» деп атады. Қашағанның «ноғайлар тапқан жан-айла» деп мысқылдап отырғаны осындай молдалар еді. Қазақтар арасында Уфа, Қазан, Орынбордан Ресей үкіметі жіберген арнайы молдалардан да басқа Хиуа, Бұхардан келген ортаазиялық миссионерлер де дін таратумен айналысты. Жергілікті халықтың «кірме молдаларға» қатысты көзқарасы Қашағанның мына өлең жолдарынан байқалады:

Сарттан болды молдасы,

Шайтан болды жолдасы.

Құл-құтанға қор болды,

Азамат ердің ордасы. [5, 221].

Ресей патша үкіметінің жарлығымен келген ноғай молдаларға деген наразылық XVIII ғасырдағы Бұқар жырауда да бар:

Ноғайларды ғалым деп,
 Әулиедей көресің,
 Ноғайлардың бойлары болар сазандай,
 Сәлдесі болар қазандай,
 Ахіретке барғанда.
 Ақ сүйекті қор тұтқан,
 Қараны онан зор тұтқан,
 Ноғайларды пір тұтқан,
 Тартарсың сонда жазанды-ай. [14, 99]

Қашаған жырау өз заманындағы кейбір әлеуметтік, құқықтық атаулардың орысша, арабша нұсқаларын қатар алып, плеоназм әдісін қолданады. Қазақ арасында орысша сауатты, заманына сай конституциядан хабары бар адам туралы:

Ер сарқыны – Өсербай –
 Елге басшы, көсемім...

Статья-шарғының,

Оқымай білді есебін... [5, 190], -

дейді. Осындағы шарғы – «Ислам дінінің жолы, шариғат заңы» [15, 151]. Қашаған «статья-шарғының есебін оқымай білді» деп, конституцияның жеке баптарын ғана емес, жалпы заңды, конституцияны білді дейді, бұл жерде статья-шарғы жалпы заң сөзінің баламасы ретінде алынып тұр. XIX ғасырдың II жартысында қазақ әдеби тіліне енген орыс сөздері туралы зерттеу еңбектерде заң сөзінің орысша закон, зәкүн баламасы қолданылғаны көрсетілген [4, 265; 2,109]. XIX ғасырдың II жартысында қазақтың жазба әдеби тілінің негізін салған Абай Құнанбаев закон – заң – шариғат параллельдерін қатар қолданған [6, 229]. Қашағанның статья-шарғы сөзін қолдануы сол кезеңдегі тілдік орта үшін жаңалық болып табылса керек.

Қашаған жырау өзінің тұтастарында кездесе бермейтін, қазіргі қазақ тілінде мүлде қолданылмайтын, ал орыс тілі үшін историзмге айналған кәршөндік, күрпішатка, кантон шай сөздерін қолданған.

Біздің ел **кәршөндікке** келген кезде,

Тыйынды пұл екен деп санамайды. [8, 88]

Кәршөндік орыстың корчма сөзінің қазақша ауызекі тұлғалануы деп ойлаймыз. Сөздікте корчма: «питейный дом, неоткупный, с вольной продажей, иногда постоянный двор с продажей крепких напитков. Исторически названия корчма и шинок употреблялись в Польше, Украине, Белоруссии. В Русском государстве аналогом был кабак» [13], «В Белоруссии, на Украине до революции: трактир, постоянный двор» [12, 299], – деген сипаттамалар берілген. Коршма тұлғасына қатысты тағы бір қызық дерек қазақтың ұлы ақыны Абай Құнанбаев туралы естелікте кездеседі. Семей қаласында қолдан ашытқан сыра – кіршіме ішіп отырған жас жігіт Абайға қазақтың айтулы биі Шорманның Мұстафасы: «Кіршіме – ноғай, татардың кіршіме деген сөзінен шыққан, сондықтан оны ішуге болмайды», – дегенде, Абай: «Жоқ, олай емес, кіршіме парсының гаршама деген сөзі, «шамаңа қарай іш дегенді білдіреді», – деп жауап береді [16, 19]. Біздің пайымдауымызша, орыстың корчма сөзін татар, башқұрт, ноғайлар кіршіме түрінде қолданған, Абай өмір сүрген Қазақстанның шығыс өңірінде кіршіме сөзі сусынның атауы түрінде қолданылса, Қашаған жырау өмір сүрген батыс аймақтағы халықтың тілінде корчма сөзі сусынның атауы емес, сол сусын сатылатын орынның атауы ретінде қалыптасқан сияқты. Корчма сөзі Қашағанның тілінде «кәршөн» түрінде тұлғаланып, оған зат есімнен зат есім тудыратын – дік жұрнағы жалғанған. Түркі тілінде – дік (-дық, -лық, -лік, -тық, -тік) форманты өте өнімді жұрнақ. Қазақ тілінде де бұл жұрнақпен жасалған туынды зат есімдердің беретін мағынасы сан түрлі [17, 287-296]. Кәршөндік сөзінің құрамындағы – дік жұрнағы корчма (кәршөн) түбіріне жалғанып, бір заттың екінші зат, ұғымға қатыстылығын әрі сол затпен байланысты мекен-жайды білдіріп тұр. Мысалы, қазандық – «үйдің қазан орнатылған бөлігі», түнемелік – «мал не адам түнейтін орын» т.б. Сонда кәршөндік (коршма) корш ішілетін орын, үй деген мағынада жұмсалып тұр. XIX ғасырдың II жартысында қазақтар үшін үйреншікті бола қоймаған орыс тілі сөздерінен қазақ тілінің қосымшасы арқылы жаңа сөз жасау – ауызша әдеби тіл өкілі Қашаған жырау үшін үлкен жаңалық.

XIX ғасырдың II жартысында қазақ жеріне орыс қалаларының көптеп салынуы, сауда-саттықтың дамуы халықтың тұрмыс тіршілігіне, өмір салтына да өзгерістер ала келді. Қазақтың бай, дәулетті адамдары қалаға келіп, темекі шегіп, арақ ішуді әдетке айналдырды:

Қалаға келген билері.
Арақ ішіп, елірді.
Кеудесі бұған семірді,
Папиросы шегулі... [5, 220].

Қазақтың би-мырзаларының бастапқыда қолдан ашытқан боза ішіп, кейін спиртті сусындар ішіп, бірден-бір көңіл көтеретін орындары – кәршөндіктер болса керек:

Қалалы жерде мырзасы.
Қос арғымақ пар жегіп,
Тарантас арба туарып,
Кәршөндікке қамалып,
Шалқыды талай мас болып,
Нәпсісін ылайға суарып... [5, 220].

Орыстың XIX ғасырдың II жартысы мен XX ғасырдың басындағы «серілік» поэзиясында корчманың орнына кабак, трактир сөздері қолданылады. Сонда Қазақстанның батыс өлкесінде өмір сүрген, мұсылманша сауатты, орыс мектебін көрмеген Қашаған жырау Польша, Украина, Белоруссияда айтылатын корчма сөзін қайдан алып қолданған? Әлде бұл сөз Абай айтқандай, парсы тіліндегі гаршама тұлғасынан шықты ма екен?!

Сондай-ақ, орыстың харч («еда, пища») түбірінен жасалынған харчевня деген көне сөзі де бар. Сөздіктегі мағынасы: «Трактир, закусовая с дешевыми и простыми кушаньями» [12, 858], – деп түсіндірілген. 1911-1913 жылдар аралығында Орал қаласында шығып тұрған «Қазақстан» газетінде «Харшауник керек» деген мақала жарияланыпты. Мақалада автор Шолақ станциясында жолаушылар түсетін «харшауной болмаса постайали дуор» болса деген мәселе көтереді [18, 163]. Бірақ Қашаған жыраудың кәршөндігі жай тамақ ішетін орын емес, ішімдік ішіп, көңіл көтеретін жер сияқты. Сондықтан да кәршөндіктің мағынасы коршма сөзіне жақын деп ойлаймыз.

Қашаған жырау байлыққа мастанған қазақ байлары туралы «курпішатка ұн мен первый сорт шай болмаса, үшінші сорт ұн мен кантон шайды менсінбейтін еді» деп сөгеді:

Курпішатка ұн мен шай,
Болмаса егер первый шәй,
Третий астық, кантон шай, –
Мәкіру астай жиреніп,
Аузына зорға апарды [5, 219].

Курпішатка – орыстың крупчатка деген сөзі, сөздікте: «Белая пшеничная мука лучшего помола» [12, 310]. Қазіргі тілдік қолданыста жоқ, көнерген сөз, түбірі «крупка» тұлғасынан шыққан.

Кантон сөзінің сөздіктерде екі мағынасы көрсетілген:

- 1) «старое европейское название города Гуанчжоу на юге Китая» [19];
- 2) территориально-административная единица в некоторых странах [12, 265].

Біздің ойымызша, кантон шай қытайдың Гуанчжоу провинциясында өндірілетін шай болса керек. Ресей сауда орындарының ашылуымен байланысты бұған дейін Орта Азиядан келетін тауарлардың орнын Европадан әкелінетін әлдеқайда сапалы бұйымдар ауыстырғаны белгілі. Крупчатка ұн мен первый сорт шайлар енді қазақ жәрмеңкесіндегі үшінші сорт ұндар мен қытай шайларын ығыстыра бастауы мүмкін. Сонда, Қашаған қолданған бұл атаулардың тек тіл тарихында ғана емес, еліміздің мәдени, әлеуметтік тарихында да өзіндік орны бар екенін байқаймыз.

Қашаған жырау тілінде кездесетін мәшін (машина) сөзінің де әлеуметтік мәні бар.

Атсыз жүрген жаяулар,
Тұғырды ат деп мінбеді.
Киімсіз жүрген жалаңаш,
Мәшінсіз киім кимеді [8, 86].

XIX ғасырдың II жартысында қазақ жерінде автомобиль әлі қолданыста болған жоқ, оның орнына дәулетті адамдардың көлігі пар ат жеккен тарантас арбалар болды (Қалалы жерде мырзасы, Қос арғымақ пар жегіп, Тарантас арба туарып... [5], бұл жерде Қашаған мәшін деп іс тігетін машинаны айтып отыр. Ақын: «Киімсіз жүрген жалаңаш» – кедей, жарлыларға дейін мәшінмен тіккен киім киді, яғни бұрынғыдай қолдан тіккен киімді кимеді» деп отыр. Бұл сол кезеңдегі халықтың әлеуметтік тұрмысына енген жаңалық – арнайы тігін машиналармен киім тігіп сататын кәсіпкерлердің пайда болғандығын танытады. Машина сөзі сол тұстағы жазба әдеби тілде (газет-журнал, сөздіктер, оқулықтар, жазба ақындардың шығармалары тілінде) мәшине, машина түрінде жазылған [4, 97], Маңғыстау жыраулары тілінде мәшін түрінде айтылып, кейін жырлар жазуға түскенде де солай орфограммаланды. Қазіргі

кезде Маңғыстаудың жергілікті тұрғындары тілінде мәшін тұлғасы диалектілік ерекшелік ретінде сақталған.

Орыс мәдениетімен бірге қазақ тұрмысына енген тамақ, азық-түлік атауларының қазақыланған нұсқаларын Қашаған жырау шығармаларынан кездестіреміз. Олардың қатарында жыраудың образды ойлауымен аударылған қара сұңқар сөзі бар:

Електің бойын жайладым,
Азығымды үнемдеп,
Қара сұңқар шайнадым... [5, 12]

Жырау сұңқар деп орыстың сухарь аталатын кептірілген нанын айтып отыр. Қазақ тілінде сұңқар – құстың атауы. Бірақ Қашаған жырау «қара сұңқар шайнадым» деп, сұңқар құс туралы айтып отырмағаны түсінікті, Жырау сұңқар және сухарь сөздерінің сыртқы ұқсастығын пайдаланған.

Сондай-ақ, аталған кезең үшін қазақ лексикасында қолданылуы дағдыға айнала бастаған төмендегідей сөздер кездеседі.

Түрме – тюрма (Тентектік қылса, бір қазақ, Түрмеге барып маталды), папирос (Қалаға келген билері, Арақ ішіп елірді, Кеудесін буып семірді, Папиросы шегулі...), зілмәңке - землянка, «Крытое угубление в земле, вырытое для жилья» [12, 232] (Сұрапылдың желі зулады, Зілмәңкенің үстінен Ұлтарақтай қара жер таппай, Қол ұстасып жұрт шулады...), баржы – баржа «Грузовое судно, обычно плоскостонное» [12, 42] (Орыстың баржы кемесі, Мықтап қаққан шегесі, Алладан әмір болған күн, Бір соққанда дауыл – күл болды...), самаурын (Үш ай ыссы шілдеде Самаурынмен шай ішіп...), кереует (Кербездерім кереуетсіз жатпаған), мәнет (Бес мәнет берсе – қара іске, жақсының анты сатылған), Кыланкор – коленкор «Сильно накрахмаленная или пропитанная специальным составом хлопчатобумажная ткань» [12, 283] (Кыланкор мен нудадан, Ойын-сауық біткесін, айып беруге кірісті), тарантас «Дорожная крытая повозка на длинных дорогах» [12, 788] (Қос арғымақ пар жегіп, Тарантас арба туарып) т.б. сөздер және Бұлғары, Мәскеу (Бұлғары мен Мәскеуден, Мас палуандар аттансын!), Сергей (Сергей деген көпестің Серкелі қойын айдады) жалқы есімдері қолданылған.

Қорытынды. Кез келген тілдік тұлға өзі өмір сүріп жатқан қоғамның мәдени-әлеуметтік, рухани мазмұнынан тыс бола алмайды. XIX ғасырдың II жартысында шығармашылық аренаға шыққан Маңғыстау жырауларының поэтикалық тіліне сол кезеңдегі қазақ халқының басынан өтіп жатқан саяси-әлеуметтік, мәдени, рухани өзгерістер үлкен әсер еткені сөзсіз. Ондай өзгерістер қатарына жоғарыда айтып өткеніміздей, қазақ халқының көрші Ресеймен саяси-әлеуметтік (қалалар мен бекіністердің салынуы, отырықшылық, саяси құрылымдағы өзгерістер), мәдени (оқу-білім, баспа ісі) қарым-қатынастың күшеюі, жаңа сатыға көтерілуі жатады. Зерттеу барысында Қашаған жырау Күржіманұлының тілінде онымен бір кезеңде өмір сүрген өзге жырауларға қарағанда орыс сөздері молырақ ұшырасатыны белгілі болды. Қашаған жырау мұсылманша өте сауатты, ортаазиялық әдебиеттен де мол хабары бар, арабша-парсы және бірнеше түркі тілін білетін сөз зергері. Оның тілінде араб, парсы, көне шағатай тілі сөздерінің мольнан қолданылуы заңды. Ал Қашаған жыраудың орыс тілі сөздерін қолдануы оның өмір сүрген ортасымен, сол ортаның тұрмыс-тіршілігімен тығыз байланысты. Қашаған әрі жыраулық, әрі ақындық дәстүрді қатар ұстанған тілдік тұлға. Оның тілінде жыраулық дәстүр туғызған образды қолданыстармен қатар, тұрмыстық қарапайым сөздердің тура мағынасында қолданылуы оның ақындық дағдысымен байланысты. Қашағанның ақындық аренасы бір Маңғыстау емес, Қазақстанның батыс аймағын (Маңғыстау, Атырау, Орал (Теке), Ақтөбе, Торғай), Арқа өңірін, Хиуа, Бұқар, Бесқала, Нөкіс аймағын, Ресейдің Самар, Орскі қалаларын қамтиды. Әсіресе, Ресейдің аталған аймағында ұзағырақ болып, орыс тілді ортамен араласуы оның сол кезеңдегі орыс мәдениетімен, орыс тұрмысымен бірге ене бастаған тұрмыстық-әлеуметтік сөздерді өлең тіліне қосуына ықпал еткен деп ойлаймыз. Бұл сөздердің басым көпшілігі – қазіргі қазақ тілінде қолданылмайтын, орыс тілі үшін де архаизмге айнала бастаған зат, бұйым атаулары (кыланкор, зілмәңке, кантон шай, күрпішатка, каршөндік, указной молда). Яғни, сол кезеңдегі Ресей мен Қазақстанның әлеуметтік, мәдени қарым-қатынасын танытатын тарихи атаулар.

Бұндай сөздер тіл мен мәдениет арақатынасын, мәдениеттің тілге, тілдің мәдениетке тигізер ықпалын танытады.

Сөзіміздің қорытындысында айтарымыз: қазақ әдеби тілінің сөздік қорында араб-парсы тілінен енген сөздер бұрыннан да белгілі болса, ал орыс сөздерінің дендеп, яғни жан-жақты ене бастауы XIX ғасырдың екінші жартысында. Бұл сөздер арқылы қазақ ұғымына бұрын жат болып келген қаншама түсініктер, зат, іс-әрекет атаулары тілімізге енді. Олардың қазақтың тіліне ғана емес, ұғым-түсінігіне, тұрмыс-тіршілігіне, тіпті менталитетіне өзгерістер әкелгенін зерттеудің маңызы зор деп ойлаймыз. Сондай тілдік деректердің бірқатарын, тіпті, өзге сөз зергерлерінде (сол тұстың ұлттық жазба әдеби

тілінің басында тұрған сөз иесі Абайдың да) тілінен кездеспеген тосын құбылыстарды Қашаған жырау тілінен табуға болатынын айтқымыз келеді.

Information about authors:

B.I. Nurdauletova - Yessenov Caspian University of Technology and Engineering, Aktau, Kazakhstan, E-mail: nurdauletova@mail.ru, +7 (701) 419-07-19, <https://orcid.org/0000-0002-6911-6509>.

Әдебиеттер

- [1] Көне күннің жыр күмбезі. Алматы: Жазушы, 2007. – 496 б.
- [2] Әбілқасымов Б. XIX ғасырдың екінші жартысындағы қазақ әдеби тілі. Алматы: Ғылым, 1982. – 224 б.
- [3] Қазақ тілі жөніндегі революциядан бұрынғы зерттеулер. Алматы: Ғылым, 1993. – 232 б.
- [4] Рәбиға Сыздық Қазақ әдеби тілінің тарихы. Алматы: Санат, 2004. – 288 б.
- [5] Қайыртпай кеткен Қашаған. Алматы: Жазушы, 2011. – 432 б.
- [6] Сыздық Р. Абай және қазақтың ұлттық әдеби тілі. Алматы: Арыс, 2004.– 616 б.
- [7] Нұрдаулетова Б.И. XVIII-XIX Маңғыстау ақын-жырауларының тілдік ерекшеліктері. Алматы: Үшқиян, 2003. – 160 б.
- [8] Тіл таңбалы ақындар// Құрастырған Қ.Жылқышыұлы. Ақтау: Printing House, 2016. Т 2 – 432 б.
- [9] Абыл, Нұрым, Ақтаным. Алматы: Қағанат, 1997. – 299 б.
- [10] Қазақ тілінің қысқаша этимологиялық сөздігі. Алматы: Ғылым, 1966. - 239
- [11] Сыздық Р. Сөздер сөйлейді. Алматы: Санат, 1994. – 207 б.
- [12] Ожегов С.И. Словарь русского языка. – Москва: Русский язык, 1985. -С. 797.
- [13] <https://ru.wikipedia.org/wiki>
- [14] Бес ғасыр жырлайды. - Алматы: Жазушы, 1989. – Т 1. – 384 б.
- [15] Қазақ тілінің түсіндірме сөздігі. Ү – Я (үрейлен - яшма). Алматы: Ғылым, 1986. 10-том. – 512 б.
- [16] Абай Құнанбаев. – Алматы: Жазушы, 1954. – 690 б.
- [17] Қазақ грамматикасы. Астана, 2002. 784 б.
- [18] «Қазақстан» (1911-1913). Орал, 2012. – 400 б.
- [19] <https://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%9A%D0%B0%D0%BD%D1%82%D0%BE%0%BD>

References

- [1] Kone kunning zhyr kymbezi [Domes of poetry from ancient years] Almaty: ZHazyshy, 2007. – 496 b.
- [2] Abilhasymov B. XIX ghasyrdyng ekinshi zhartyndaghy hazah adebi tili [Kazakh literary language of the second half of the XIX century] Almaty: Ghylym, 1982. – 224 b.
- [3] Hazah tili zhonindegi revolyuciyan burynghy zertteuler [Pre-revolutionary research on the Kazakh language] Almaty: Ghylym, 1993. – 232 b.
- [4] Rabigha Syzdyh Hazah әdebi tilining tarihy [History of the Kazakh literary language] Almaty: Sanat, 2004. – 288b.
- [5] Hajyrtpaj ketken Hashaghan [Song speed Kashaganъ Almaty: ZHazyshy, 2011. – 432 b
- [6] Syzdyh R. Abaj zhәne hazahtyng ulttyh adebi tili [Abai and the Kazakh national literary language] Almaty: Arys, 2004.– 616 b.
- [7] Nurdauletova B.I. XVIII-XIX Mangghystau ahyn-zhyraularynyng tildik erekshelekteri [Linguistic features of XVIII-XIX Mangystau poets] Almaty: Ushhiyan, 2003. – 160 b.
- [8] Til tangbaly ahyndap [Poets with language symbols] // Hurastyrghan Zh. Zhylykshyuly [Compiled by Zh. Zhylykshyuly] (Aktau, 2016. V 1 - 432 p.).
- [9] Abyl, Nuryam, Ahtanym [Abel, Nurym, Aktanym] Almaty: Qaranat, 1997. – 299 b.
- [10] Hazah tilinigh hyshasha etimologiyalyh sozdigi [Brief etymological dictionary of the Kazakh language] Almaty: Fylym, 1966. – 239.
- [11] Syzdyh R. Sozder sojlejdi [Words speak] Almaty: Sanat, 1994. – 207 b.
- [12] Ozhegov S.I. Slovar' russkogo yazyka [Russian Dictionary] – Moskva: Russkij yazyk, 1985. -S. 797.
- [13] <https://ru.wikipedia.org/wiki>
- [14] Bes ghasyr zhyrlaidy [Five centuries sing] (Almaty: Writer, 1989. V 1 – 384 p).
- [15] Hazah tilining tysindirme sozdigi. Y – YA (үрейлен - yashma) [Explanatory dictionary of the Kazakh language. Y - Ya (frightened - jasper)] Almaty: Ghylym, 1986. 10-tom. – 512 b.
- [16] Abaj Hunanbaev. – Almaty: ZHazyshy, 1954. – 690 b.
- [17] Hazah grammatikasy [Kazakh grammar] Astana, 2002. 784 b.
- [18] «Hazahstan» (1911-1913) [“Kazakhstan” (1911-1913)] Oral, 2012. – 400 b.
- [19] <https://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%9A%D0%B0%D0%BD%D1%82%D0%BE%0%BD>.

CONTENTS

ECONOMICS

S.U. Abdibekov, G.G. Shinet, A.A. Kuralbayev ANALYSIS OF DEVELOPMENT AND SUPPORT OF ALTERNATIVES OF THE PERSONAL HUSBANDRIES ABROAD.....	6
G.R. Baytayeva, Zh.B. Kenzhin, M.B. Sultanova, G.M. Kappassova, A. Azimkhan SOME PROBLEMS OF STATE AND LOCAL GOVERNMENT IN THE REPUBLIC OF KAZAKHSTAN.....	15
S.Kh. Beisembekova, M.R. Sikhimbayev, D.R. Sikhimbayeva PUBLIC ADMINISTRATION PRIORITIES OF SUBSOIL USE IN KAZAKHSTAN.....	21
A.T. Bekturova, L.M. Sembieva, A.M. Petrov THE PRACTICE OF APPLYING INTERNATIONAL STANDARDS OF AUDITING AND FINANCIAL REPORTING IN THE BANKING SECTOR IN KAZAKHSTAN.....	27
D. Jamshidi, R. Doszhan, A. Sabidullina NEW ISLAMIC FINTECH TRENDS: MALAYSIA AND CENTRAL ASIA.....	37
K.B. Kashkimbayeva, E. Orazbek IMPROVEMENT OF TAXATION OF INDIRECT TAXES IN THE REPUBLIC OF KAZAKHSTAN.....	44
N.N. Nurmukhametov, A.A. Apysheva, A.B. Temirova DIGITAL TECHNOLOGIES IN ECONOMICS AND MANAGEMENT AS A STRATEGIC VECTOR OF KAZAKHSTAN'S DEVELOPMENT IN THE CONTEXT OF THE EAEU DIGITAL AGENDA.....	51
K.G. Sadvakassova, A.M. Nurgazina, A.Z. Nurmagambetova, G.E. Kassenova ANALYSIS OF FINANCIAL PERFORMANCE AND SUSTAINABILITY IN KAZAKHSTANI AVIATION INDUSTRY IN PANDEMIC.....	61
G.S. Mukina, S.Ch. Primbetova, D.Z. Aiguzhinova, S.K. Zhetpysbayev, N.K. Mashrapov PROBLEMS OF INFLUENCE OF SMALL BUSINESS DEVELOPMENT AND SIMPLIFIED TAXATION SYSTEM ON THE SOCIO-ECONOMIC POTENTIAL OF THE STATE.....	69
B.M. Tassybay, S.K. Tazhikenova, G.B. Alina, A.K. Zhussupova, Ewa Katarzyna Czech ANALYSIS OF STRATEGIC PROBLEMS IN PPP IN 2016-2021 IN KAZAKHSTAN.....	75
V. Shebanin, O. Dovgal, N. Potryvaieva, U. Andrusiv THE INFLUENCE OF ECONOMIC GROWTH ON THE DEVELOPMENT OF "ISLAND COUNTRIES".....	83
B. Shukurova, M. Kaiyrgaliyeva, Ch. Buharbaev, G. Aktailakova, G. Kerimbek WAYS TO IMPROVE THE EFFICIENCY OF COST MANAGEMENT AT THE ENTERPRISE.....	90
PEDAGOGY	
R.T. Abdraimov, B.S. Ualikhanov, T.A. Turmambekov ORGANIZATION OF PROFESSIONALLY DIRECTED LABORATORY WORK IN THE SECTION "ELECTRODYNAMICS" IN THE SCHOOL PHYSICS COURSE.....	98
F.B. Babakhanov, Peter Ziak, Sh.S. Sultanbekov, A.E. Abuov, A.S. Jumabayeva QUALITY MANAGEMENT OF EDUCATION BASED ON INFORMATION TECHNOLOGY.....	106

M. Baimurat, R.Zh. Mukanova, O.S. Achkinadze, M.K. Yerkiybayeva, T.A. Aubakirov TEACHING STUDENTS OF PEDAGOGICAL UNIVERSITIES METHODS OF TEACHING CHEMISTRY AT SCHOOL.....	112
O. Vasiuk, S. Vyhovska, E. Gulac, M. Malys, V. Shust YOUNG STUDENTS' PATRIOTISM FORMATION: ORGANIZATIONAL LEGAL AND SOCIO-PEDAGOGICAL ASPECTS.....	118
O.S. Zhubay, T.B. Ramazanov, A.B. Shormakova PRINCIPLES OF TEACHING THE GRAMMATICAL CONCEPT OF «VOICE» IN THE COGNITIVE ASPECT.....	125
A.E. Ismagulova, G.M. Rakisheva, A.K. Kalymova, R.L. Kalimzhanova SCIENTIFIC AND PEDAGOGICAL BASES OF PROFESSIONAL TRAINING OF FUTURE SPECIALISTS IN THE CONDITIONS OF MODERN EDUCATION.....	134
A.K. Kypshakbayeva, A.H. Davletova, B. Kashkhyrbay, B.K. Saktaganov, Y.T. Yergeshov IMPLEMENTATION OF AN INTEGRATED MODEL OF TEACHING COMPUTER SCIENCE AND ENGLISH IN MODERN CONDITIONS.....	140
G.S. Makharova, S.A. Nurzhanova, A.T. Akzholova LINGUODIDACTIC POTENTIAL OF USING AUTHENTIC MATERIALS IN FOREIGN LANGUAGE TEACHING.....	147
S.N. Ryskaliyev, A.B. Doshybekov, R.V. Kenzikeyev, T. Aliev, A. Tuxanbayev SCIENTIFIC PEDAGOGICAL ISSUES OF PHYSICAL CULTURE TEACHERS PROFESSIONAL TRAINING.....	154
A.Sapargaliyeva, D.YE. Muratbekova PSYCHOLOGICAL AND PEDAGOGICAL CONDITIONS FOR THE FORMATION OF SPEECH ACTIVITY IN CHILDREN OF YOUNG SCHOOL AGE.....	162
G. Seidalieva, L. Koishygulova, M. Sirotova., A. Beisekul, E. Cynthia FORMATION OF COMMUNICATIVE COMPETENCE AND COGNITIVE INTEREST BASED ON MODERN TECHNOLOGIES.....	168
N.B. Seisekeyeva, J. Birova, Zh.N. Bissenbayeva, L.Sh. Aripbayeva, Sh. Tukhmarova NEW TRENDS OF COMMUNICATIVE COMPETENCE FORMATION IN FOREIGN LANGUAGE.....	173
G. Smagulova, B.U. Otegen TEACHING KAZAKH LITERATURE BASED ON VALUES IN SECONDARY SCHOOLS.....	179
O.V. Fomichova, V.D. Shynkaruk, T.O. Olefirenko, S.V. Kurbatov, Iev.V. Shulga STUDENT-TEACHER RELATIONSHIP AS A FACTOR AFFECTING BULLYING-VICTIMIZATION DEGREE AT SCHOOLS.....	187

PHILOLOGY

A. Amanbaeva, A. Fazylzhanova TERMS OF KAZAKH ETIQUETTE: THE FORMALITY OF TRADITIONAL PHRASES IN KAZAKH ETIQUETTE (BASED ON THE POETICS OF ZHYRAU).....	193
B.I. Nurdauletova RUSSIANISMS IN THE LANGUAGE OF KASHAGAN ZHYRAU KURZHIMANULY.....	200

A. Seidikenova, A. Bakitov, A. Abirova STRATEGIES FOR TRANSLATING OFFICIAL DOCUMENTS AND LEGAL TEXTS AND PROBLEMS THAT EMERGE IN THE PROCESS.....	209
--	-----

LAW

A. Akmamyk, D.N. Aitzhanova, M.S. Aidashev, A.T. Akhmadieva, G.K. Kenzhetaeva MARKET MECHANISMS FOR ENSURING FREE COMPETITION.....	216
--	-----

A.Yu. Nesterov PROCEDURAL FEATURES OF THE APPOINTMENT AND RELEASE FROM CRIMINAL PUNISHMENT OF MINORS: THE CRIMINAL PROCEDURAL ASPECT.....	221
--	-----

S.R. Semenov, N.S. Semenov DEVELOPMENT OF INFORMATION RELATIONS BASED ON ECONOMIC INTEGRATION IN THE EAEU.....	228
---	-----

HISTORY

B. Gainullinova ETHNO-DEMOGRAPHIC DEVELOPMENT OF CENTRAL KAZAKHSTAN IN 1926-1939.....	235
---	-----

M.K. Zhumangaliyev ON THE QUESTION OF THE ETYMOLOGY OF THE NAMES OF KIPCHAKS.....	245
---	-----

POLITICAL SCIENCE

B. Satershinov, A. Abdiramanova RELIGION IN KAZAKHSTAN: CONTINUITY IN THE POLITICS OF COLONIALISM AND SOVIETIZATION.....	252
---	-----

B. Seyidov, R. Mirzazade ACCESS STRATEGY OF AZERBAIJAN TOWARDS NEW CONTINENTS.....	261
--	-----

МАЗМҰНЫ

ЭКОНОМИКА

С.У. Абдибеков, Г.Ғ. Шінет, А.А. Құралбаев ШЕТЕЛДЕ ЖЕКЕ ҚОСАЛҚЫ ШАРУАШЫЛЫҚТЫҢ БАЛАМАЛАРЫ ДАМУЫТУ МЕН ҚОЛДАУДЫ САРАЛАУ.....	6
Г.Р. Байтаева, Ж.Б. Кенжин, М.Б. Султанова, Г.М. Каппасова, А. Азимхан МЕМЛЕКЕТТІК ЖӘНЕ ЖЕРГІЛІКТІ БАСҚАРУДЫҢ КЕЙБІР МӘСЕЛЕЛЕРІ.....	15
С.Х. Бейсембекова, М.Р. Сихимбаев, Д.Р. Сихимбаева ҚАЗАҚСТАННЫҢ ЖЕР ҚОЙНАУЫН ПАЙДАЛАНУДЫ МЕМЛЕКЕТТІК РЕТТЕУДІҢ БАСЫМДЫҚТАРЫ.....	21
А.Т. Бектурова, Л.М. Сембиева, А.М. Петров ҚАЗАҚСТАҢДА БАНК СЕКТОРЫНДАҒЫ АУДИТ ПЕН ҚАРЖЫЛЫҚ ЕСЕПТІЛІКТІҢ ХАЛЫҚАРАЛЫҚ СТАНДАРТТАРЫН ҚОЛДАНУ ТӘЖІРИБЕСІ.....	27
Д. Джамшиди, Р. Досжан, А. Сабидуллина ИСЛАМДЫҚ ФИНТЕХТІҢ ЖАҢА ТЕНДЕНЦИЯЛАРЫ: МАЛАЙЗИЯ ЖӘНЕ ОРТАЛЫҚ АЗИЯ.....	37
К.В. Кошкимбаева, Е. Оразбек ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДА ЖАНАМА САЛЫҚ АЛУ ЖҮЙЕСІН ЖЕТІЛДІРУ.....	44
Н.Н. Нұрмұхаметов, А.А. Апышева, А.Б. Темирова ЭКОНОМИКА МЕН БАСҚАРУДАҒЫ ЦИФРЛЫҚ ТЕХНОЛОГИЯЛАР БАЭО ЦИФРЛЫҚ КҮН ТӘРТІБІНІҢ КОНТЕКСИНДЕГІ ҚАЗАҚСТАННЫҢ СТРАТЕГИЯЛЫҚ ДАМУ ВЕКТОРЫ РЕТІНДЕ.....	51
К.Г. Садвакасова, А.М. Нургазина, А.З. Нурмагамбетова, Г.Е. Касенова ПАНДЕМИЯ ЖАҒДАЙЫНДА ҚАЗАҚСТАННЫҢ АВИАЦИЯ САЛАСЫНЫҢ ҚАРЖЫЛЫҚ КӨРСЕТКІШТЕРІ МЕН ТҰРАҚТЫЛЫҒЫН ТАЛДАУ.....	61
Г.С. Мукина, С.Ч. Примбетова, Д.З. Айгужинова, С.К. Жетпысбаев, Н.К. Машрапов ШАҒЫН БИЗНЕСТІҢ ДАМУЫ МЕН САЛЫҚ САЛУДЫҢ ЖЕҢІЛДЕТІЛГЕН ЖҮЙЕСІНІҢ МЕМЛЕКЕТТІҢ ӘЛЕУМЕТТІК-ЭКОНОМИКАЛЫҚ ӘЛЕУЕТІНЕ ӘСЕР ЕТУ МӘСЕЛЕЛЕРІ.....	69
Б.М. Тасыбай, С.К. Тажикенова, Г.Б. Алина, А.К. Жунусова, Ева Чеш ҚАЗАҚСТАҢДАҒЫ 2016-2021 ЖЫЛДАРДАҒЫ МЖӘ САЛАСЫНДАҒЫ СТРАТЕГИЯЛЫҚ ПРОБЛЕМАЛАРДЫ ТАЛДАУ.....	75
В. Шебанин, О. Довгаль, Н. Разливаева, У. Андрусив "АРАЛ ЕЛДЕРІНІҢ" ДАМУЫНА ЭКОНОМИКАЛЫҚ ӨСУДІҢ ӨСЕРІ.....	83
Б.М. Шукурова, М.Г. Кайыргалиева, Ш.М. Бухарбаев, Г.Н. Актайлакова, Ғ.Е. Керімбек КӘСІПОРЫНДА ШЫҒЫНДАРДЫ БАСҚАРУДЫҢ ТИІМДІЛІГІН АРТТЫРУ ЖОЛДАРЫ.....	90

ПЕДАГОГИКА

Р.Т. Абдраимов, Б.С. Уалиханова, Т.А. Турмамбеков МЕКТЕПТЕГІ ФИЗИКА КУРСЫНДА "ЭЛЕКТРОДИНАМИКА" БӨЛІМІ БОЙЫНША КӘСІБИ БАҒЫТТАЛҒАН ЗЕРТХАНАЛЫҚ ЖҰМЫСТАРДЫ ҰЙЫМДАСТЫРУ.....	98
---	----

Ф.Б. Бабаханов, Питер Жак, Ш.С. Султанбеков, Ә.Е. Әбуов, А.С. Джумабаева АҚПАРАТТЫҚ ТЕХНОЛОГИЯ НЕГІЗІНДЕ БІЛІМ БЕРУ САПАСЫН БАСҚАРУ.....	106
М. Баймұрат, Р.Ж. Муканова, О.С. Ачкинадзе, М.К. Еркибаева, Т.А. Аубакиров ПЕДАГОГИКАЛЫҚ БАҒЫТТАҒЫ ЖОО СТУДЕНТТЕРІНЕ МЕКТЕПТЕГІ ХИМИЯ ПӘНІНІҢ ӘДІСТЕМЕСІН ОҚЫТУ.....	112
О. Васюк, С. Выговская, Е. Гулак, М. Малыш, В. Шусть СТУДЕНТТЕРДІҢ ЖАСТАР ПАТРИОТИЗМІ: ҰЙЫМДАСТЫРУ-ҚҰҚЫҚТЫҚ ЖӘНЕ ӘЛЕУМЕТТІК-ПЕДАГОГИКАЛЫҚ АСПЕКТІЛЕР.....	118
О.С. Жұбай, Т.Б. Рамазанов, А.Б. Шормақова «ЕТІС» ГРАММАТИКАЛЫҚ КОНЦЕПТІСІН КОГНИТИВТІ АСПЕКТІДЕ ОҚЫТУДАҒЫ ҰСТАНЫМДАР.....	125
А.Е. Исмагулова, Г.М. Рақышева, А.Қ. Қалымова, Р.Л. Қалимжанова ҚАЗІРГІ БІЛІМ БЕРУ ЖАҒДАЙЫНДА БОЛАШАҚ МАМАНДАРДЫ КӘСІБИ ДАЯРЛАУДЫҢ ҒЫЛЫМИ-ПЕДАГОГИКАЛЫҚ НЕГІЗДЕРІ.....	134
Қыпшақбаева А.Қ., Давлетова А.Х., Қашқынбай Б.Б., Сақтағанов Б.К., Ергешов Е.Т. ЗАМАНАУИ КЕЗЕҢДЕ ИНФОРМАТИКА ПӘНІН АҒЫЛШЫН ТІЛІНДЕ КІРІКТІРІП ОҚЫТУ ӘДІСТЕМЕСІ.....	140
Махарова Г.С., Нуржанова С.А., Ақжолова А.Т. ШЕТ ТІЛІН ОҚЫТУДАҒЫ АУТЕНТТІК МАТЕРИАЛДАРДЫ ҚОЛДАНУДЫҢ ЛИНГВОДИДАКТИКАЛЫҚ ӘЛЕУЕТІ.....	147
С.Н. Рысқалиев, А.Б. Дошыбеков, Р.В. Кензиков, Т.Х. Алиев, А. Туксанбаев ДЕНЕ ШЫНЫҚТЫРУ МҰҒАЛІМДЕРІН КӘСІБИ ДАЯРЛАУДЫҢ ҒЫЛЫМИ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ МӘСЕЛЕЛЕРІ.....	154
А.Ж. Сапарғалиева, Д.Е. Муратбекова БАСТАУЫШ МЕКТЕП ЖАСЫНДАҒЫ БАЛАЛАРДЫҢ СӨЙЛЕУ БЕЛСЕНДІЛІГІН ҚАЛЫПТАСТЫРУДЫҢ ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ-ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ШАРТТАРЫ.....	162
Г. Сейдалиева, Л. Қойшығұлова, М. Сиротова, А. Бейсекұл, Э. Синтия ҚАЗІРГІ ТЕХНОЛОГИЯЛАР НЕГІЗІНДЕ КОММУНИКАТИВТІК ҚҰЗЫРЕТТІЛІК ПЕН ТАНЫМДЫҚ ҚЫЗЫҒУШЫЛЫҚТЫ ҚАЛЫПТАСТЫРУ.....	168
Н.Б. Сейсекеева, Я. Бирова, Ж.Н. Бисенбаева, Л.Ш. Әріпбаева, Ш.К. Тухмарова ШЕТ ТІЛДЕ КОММУНИКАТИВТІК ҚҰЗЫРЕТТІЛІКТІ ҚАЛЫПТАСТЫРУДЫҢ ЖАҢА БАҒЫТТАРЫ.....	173
Г.Н. Смағұлова, Б.Ү. Өтеген ЖАЛПЫ БІЛІМ БЕРЕТІН МЕКТЕПТЕРДЕ ҚАЗАҚ ӘДЕБИЕТІН ҚҰНДЫЛЫҚТАРҒА НЕГІЗДЕП ОҚЫТУ.....	179
Е.В. Фомичова, В.Д. Шинкарук, Т.О. Олефиренко, С.В. Курбатов, Е.В. Шульга ОҚУШЫ МЕН МҰҒАЛІМНІҢ ҚАРЫМ-ҚАТЫНАСЫ МЕКТЕПТЕРДЕГІ ҚОРЛАУ МЕН ҚҰРБАН БОЛУ ДЕҢГЕЙІНЕ ӘСЕР ЕТЕТІН ФАКТОР РЕТІНДЕ.....	187

ФИЛОЛОГИЯ

А. Аманбаева, А. Фазылжанова

ҚАЗАҚ ЭТИКЕТІ ТЕРМИНДЕРІ: ҚАЗАҚ ЭТИКЕТІНДЕГІ ДӘСТҮРЛІ ТІРКЕСТЕРДІҢ
ФОРМУЛЬДЫЛЫҒЫ (ЖЫРАУЛАР ПОЭТИКАСЫ НЕГІЗІНДЕ).....193

Б.И. Нұрдәулетова

ҚАШАҒАН ЖЫРАУ КҮРЖІМАНҰЛЫ ТІЛІНДЕГІ РУСИЗМДЕР.....200

А. Сейдикенова, А. Бақытов, А. Абирова

РЕСМИ ҚҰЖАТТАР МЕН ЗАҢ САЛАСЫНДАҒЫ МӘТІНДЕРДІ АУДАРУДАҒЫ
СТРАТЕГИЯЛАР ЖӘНЕ АУДАРМА ҮДЕРІСІНДЕГІ КЕЗДЕСЕТІН ҚИЫНДЫҚТАР.....209

ҚҰҚЫҚТАНУ

А. Ақмамық, Д.Н. Айтжанова, М.С. Айдашев, А.Т. Ахмадиева, Г.К. Кенжетәева

ЕРКІН БӘСЕКЕЛЕСТІКТІ ҚАМТАМАСЫЗ ЕТУДІҢ НАРЫҚТЫҚ ТЕТІКТЕРІ.....216

А.Ю. Нестеров

КӨМЕЛЕТТІК ЖАСҚА ТОЛМАҒАНДАРҒА ҚЫЛМЫСТЫҚ ЖАЗА ТАҒАЙЫНДАУДЫҢ ЖӘНЕ
БОСАТУДЫҢ ҮДЕРІСТІК ЕРЕКШЕЛІГІ: ҚЫЛМЫСТЫҚ ІС ЖҮРГІЗУ АСПЕКТІСІ.....221

С.Р. Семенов, Н.С. Семенов

ЕАЭО-ДА ЭКОНОМИКАЛЫҚ ИНТЕГРАЦИЯҒА НЕГІЗДЕЛГЕН АҚПАРАТТЫҚ
ҚАТЫНАСТАРДЫ ДАМУЫ.....228

ТАРИХ

Б. Гайнуллинова

ОРТАЛЫҚ ҚАЗАҚСТАННЫҢ 1926-1939 ЖЫЛДАРДАҒЫ ЭТНО-ДЕМОГРАФИЯЛЫҚ
ДАМУЫ.....235

М.Қ. Жұманғалиев

«ҚЫПШАҚ» АТАУЫНЫҢ ЭТИМОЛОГИЯСЫ ТУРАЛЫ МӘСЕЛЕГЕ.....245

САЯСАТТАНУ

Б. Сагершинов, А. Әбдіраманова

ҚАЗАҚСТАНДАҒЫ ДІН: ОТАРЛАУ МЕН КЕҢЕСТЕНДІРУ САЯСАТЫНДАҒЫ
САБАҚТАСТЫҚ.....252

Б.М. Сейидов, Р. Мирзаде

ӘЗІРБАЙЖАННЫҢ ЖАҢА КОНТИНЕНТКЕ ҚОЛ ЖЕТКІЗУ СТРАТЕГИЯСЫ.....261

СОДЕРЖАНИЕ

ЭКОНОМИКА

С.У. Абдибеков, Г.Ф. Шинет, А.А. Куралбаев АНАЛИЗ РАЗВИТИЯ И ПОДДЕРЖКИ АЛЬТЕРНАТИВ ЛИЧНОГО ПОДСОБНОГО ХОЗЯЙСТВА ЗА РУБЕЖОМ.....	6
Г.Р. Байтаева, Ж.Б. Кенжин, М.Б. Султанова, Г.М. Каппасова, А. Азимхан НЕКОТОРЫЕ ПРОБЛЕМЫ ГОСУДАРСТВЕННОГО И МЕСТНОГО УПРАВЛЕНИЯ.....	15
С.Х. Бейсембекова, М.Р. Сихимбаев, Д.Р. Сихимбаева ПРИОРИТЕТЫ ГОСУДАРСТВЕННОГО УПРАВЛЕНИЯ НЕДРОПОЛЬЗОВАНИЕМ КАЗАХСТАНА.....	21
А.Т. Бектурова, Л.М. Сембиева, А.М. Петров ПРАКТИКА ПРИМЕНЕНИЯ В КАЗАХСТАНЕ МЕЖДУНАРОДНЫХ СТАНДАРТОВ АУДИТА И ФИНАНСОВОЙ ОТЧЕТНОСТИ В БАНКОВСКОМ СЕКТОРЕ.....	27
Д. Джамшиди, Р. Досжан, А. Сабидуллина НОВЫЕ ТЕНДЕНЦИИ ИСЛАМСКОГО ФИНТЕХА: МАЛАЙЗИЯ И ЦЕНТРАЛЬНАЯ АЗИЯ.....	37
К.В. Кошкимбаева, Е. Оразбек СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ НАЛОГООБЛОЖЕНИЯ КОСВЕННЫХ НАЛОГОВ В РЕСПУБЛИКЕ КАЗАХСТАН.....	44
Н.Н. Нурмухаметов, А.А. Апышева, А.Б. Темирова ЦИФРОВЫЕ ТЕХНОЛОГИИ В ЭКОНОМИКЕ И УПРАВЛЕНИИ КАК СТРАТЕГИЧЕСКИЙ ВЕКТОР РАЗВИТИЯ КАЗАХСТАНА В КОНТЕКСТЕ ЦИФРОВОЙ ПОВЕСТКИ ЕАЭС.....	51
К.Г. Садвакасова, А.М. Нургазина, А.З. Нурмагамбетова, Г.Е. Касенова АНАЛИЗ ФИНАНСОВЫХ ПОКАЗАТЕЛЕЙ И УСТОЙЧИВОСТИ АВИАЦИОННОЙ ОТРАСЛИ КАЗАХСТАНА В УСЛОВИЯХ ПАНДЕМИИ.....	61
Г.С. Мукина, С.Ч. Примбетова, Д.З. Айгужинова, С.К. Жетпысбаев, Н.К. Машрапов ПРОБЛЕМЫ ВЛИЯНИЯ РАЗВИТИЯ МАЛОГО БИЗНЕСА И УПРОЩЕННОЙ СИСТЕМЫ НАЛОГООБЛОЖЕНИЯ НА СОЦИАЛЬНО-ЭКОНОМИЧЕСКИЙ ПОТЕНЦИАЛ ГОСУДАРСТВА.....	69
Б.М. Тасыбай, С.К. Тажикенова, Г.Б. Алина, А.К. Жунусова, Ева Чеш АНАЛИЗ СТРАТЕГИЧЕСКИХ ПРОБЛЕМ В СФЕРЕ ГЧП В 2016-2021 ГОДАХ В КАЗАХСТАНЕ.....	75
В. Шебанин, О. Довгаль, Н. Разливаева, У. Андрусив ВЛИЯНИЕ ЭКОНОМИЧЕСКОГО РОСТА НА РАЗВИТИЕ «ОСТРОВНЫХ СТРАН».....	83
Б.М. Шукурова, М.Г. Кайыргалиева, Ш.М. Бухарбаев, Г.Н. Актайлакова, Г.Е. Керимбек ПУТИ ПОВЫШЕНИЯ ЭФФЕКТИВНОСТИ УПРАВЛЕНИЯ ЗАТРАТАМИ НА ПРЕДПРИЯТИИ.....	90

ПЕДАГОГИКА

Р.Т. Абдраимов, Б.С. Уалиханова, Т.А. Турмамбеков ОРГАНИЗАЦИЯ ПРОФЕССИОНАЛЬНО НАПРАВЛЕННЫХ ЛАБОРАТОРНЫХ РАБОТ ПО РАЗДЕЛУ «ЭЛЕКТРОДИНАМИКА» ШКОЛЬНОГО КУРСА ФИЗИКИ.....	98
---	----

Ф.Б. Бабаханов, Питер Жак, Ш.С. Сұлтанбеков, А.Е. Абуов, А.С. Джумабаева УПРАВЛЕНИЕ КАЧЕСТВОМ ОБРАЗОВАНИЯ НА ОСНОВЕ ИНФОРМАЦИОННЫХ ТЕХНОЛОГИЙ.....	106
М. Баймурат, Р.Ж. Муканова, О.С. Ачкинадзе, М.К. Еркибаева, Т.А. Аубакиров ОБУЧЕНИЕ СТУДЕНТОВ ПЕДАГОГИЧЕСКИХ ВУЗОВ МЕТОДИКЕ ПРЕПОДАВАНИЯ ХИМИИ В ШКОЛЕ.....	112
О. Васюк, С. Выговская, Е. Гулак, М. Малыш, В. Шусть ПАТРИОТИЗМ СТУДЕНЧЕСКОЙ МОЛОДЕЖИ: ОРГАНИЗАЦИОННО-ПРАВОВЫЕ И СОЦИАЛЬНО-ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ.....	118
О.С. Жубай, Т.Б. Рамазанов, А.Б. Шормакова ПРИНЦИПЫ ПРЕПОДАВАНИЯ ГРАММАТИЧЕСКОГО КОНЦЕПТА «ЗАЛОГА» В КОГНИТИВНОМ АСПЕКТЕ.....	125
А.Е. Исмагулова, Г.М. Ракишева, А.К. Калымова, Р.Л. Калимжанова НАУЧНО-ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ПОДГОТОВКИ БУДУЩИХ СПЕЦИАЛИСТОВ В УСЛОВИЯХ СОВРЕМЕННОГО ОБРАЗОВАНИЯ.....	134
А.К. Кыпшакбаева, А.Х. Давлетова, Б.Б. Қашқынбай, Б.К. Сактаганов, Е.Т. Ергешов ВНЕДРЕНИЕ ИНТЕГРИРОВАННОЙ МОДЕЛИ ПРЕПОДАВАНИЯ ИНФОРМАТИКИ И АНГЛИЙСКОГО ЯЗЫКА В СОВРЕМЕННЫХ УСЛОВИЯХ.....	140
Г.С. Махарова, С.А. Нуржанова, А.Т. Акжолова ЛИНГВОДИДАКТИЧЕСКИЙ ПОТЕНЦИАЛ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ АУТЕНТИЧНЫХ МАТЕРИАЛОВ В ОБУЧЕНИИ ИНОСТРАННОМУ ЯЗЫКУ.....	147
С.Н. Рысқалиев, А.Б. Дошыбеков, Р.В. Кензикаев, Т.Х. Алиев, А. Туксанбаев. НАУЧНО-ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ ВОПРОСЫ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ПОДГОТОВКИ УЧИТЕЛЕЙ ФИЗИЧЕСКОЙ КУЛЬТУРЫ.....	154
А.Ж. Сапаргалиева, Д.Е. Муратбекова ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ УСЛОВИЯ ФОРМИРОВАНИЯ РЕЧЕВОЙ АКТИВНОСТИ У ДЕТЕЙ МЛАДШЕГО ШКОЛЬНОГО ВОЗРАСТА.....	162
Г. Сейдалиева, Л. Койшигулова, М. Сиротова., А. Бейсекүл, Э. Синтия ФОРМИРОВАНИЕ КОММУНИКАТИВНОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ И ПОЗНАВАТЕЛЬНОГО ИНТЕРЕСА НА ОСНОВЕ СОВРЕМЕННЫХ ТЕХНОЛОГИЙ.....	168
Н.Б. Сейсекеева, Я. Бирова, Ж.Н. Бисенбаева, Л.Ш. Арипбаева, Ш.К. Тухмарова НОВЫЕ НАПРАВЛЕНИЯ ФОРМИРОВАНИЯ КОММУНИКАТИВНОЙ КОМПЕТЕНЦИИ НА ИНОСТРАННОМ ЯЗЫКЕ.....	173
Г. Смагулова, Б.У. Отеген ОБУЧЕНИЕ КАЗАХСКОЙ ЛИТЕРАТУРЕ НА ОСНОВЕ ЦЕННОСТЕЙ В ОБЩЕОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ ШКОЛАХ.....	179
Е.В. Фомичова, В.Д. Шинкарук, Т.О. Олефиренко, С.В. Курбатов, Е.В. Шульга ВЗАИМООТНОШЕНИЯ УЧЕНИКА И УЧИТЕЛЯ КАК ФАКТОР, ВЛИЯЮЩИЙ НА СТЕПЕНЬ БУЛЛИНГ-ВИКТИМИЗАЦИИ В ШКОЛАХ.....	187

ФИЛОЛОГИЯ

- А. Аманбаева, А. Фазылжанова**
ТЕРМИНЫ КАЗАХСКОГО ЭТИКЕТА: ФОРМУЛЬНОСТЬ ТРАДИЦИОННЫХ ВЫРАЖЕНИЙ
В КАЗАХСКОМ ЭТИКЕТЕ (НА ОСНОВЕ ПОЭТИКИ ЖЫРАУ).....193
- Б.И. Нурдаулетова**
РУСИЗМЫ В ЯЗЫКЕ КАШАГАН ЖЫРАУ КУРЖИМАНУЛЫ.....200
- А. Сейдикенова, А. Бақытов, А. Абирова**
СТРАТЕГИИ ПЕРЕВОДА ОФИЦИАЛЬНЫХ ДОКУМЕНТОВ И ЮРИДИЧЕСКИХ ТЕКСТОВ
И ВОЗНИКАЮЩИЕ ПРОБЛЕМЫ ПРИ ПРОЦЕССЕ ПЕРЕВОДА.....209

ЮРИСПРУДЕНЦИЯ

- А. Акмамык, Д.Н. Айтжанова, М.С. Айдашев, А.Т. Ахмадиева, Г.К. Кенжетаева**
РЫНОЧНЫЕ МЕХАНИЗМЫ ОБЕСПЕЧЕНИЯ СВОБОДНОЙ КОНКУРЕНЦИИ.....216
- А.Ю. Нестеров**
ПРОЦЕССУАЛЬНЫЕ ОСОБЕННОСТИ НАЗНАЧЕНИЯ И ОСВОБОЖДЕНИЯ ОТ УГОЛОВНОГО
НАКАЗАНИЯ НЕСОВЕРШЕННОЛЕТНИХ: УГОЛОВНО-ПРОЦЕССУАЛЬНЫЙ АСПЕКТ.....221
- С.Р. Семенов, Н.С. Семенов**
РАЗВИТИЕ ИНФОРМАЦИОННЫХ ОТНОШЕНИЙ НА ОСНОВЕ ЭКОНОМИЧЕСКОЙ
ИНТЕГРАЦИИ В ЕАЭС.....228

ИСТОРИЯ

- Б. Гайнуллинова**
ЭТНО-ДЕМОГРАФИЧЕСКОЕ РАЗВИТИЕ ЦЕНТРАЛЬНОГО КАЗАХСТАНА
В 1926-1939 ГОДЫ.....235
- М.К. Жумангалиев**
К ВОПРОСУ ОБ ЭТИМОЛОГИИ НАЗВАНИЙ КЫПЧАКОВ.....245

ПОЛИТОЛОГИЯ

- Б. Сатершинов, А. Абдираманова**
РЕЛИГИЯ В КАЗАХСТАНЕ: ПРЕЕМСТВЕННОСТЬ В ПОЛИТИКЕ КОЛОНИАЛИЗМА
И СОВЕТИЗАЦИИ.....252
- Б.М. Сеидов, Р.Р. Мирзаде**
СТРАТЕГИЯ ДОСТУПА АЗЕРБАЙДЖАНА К НОВЫМ КОНТИНЕНТАМ.....261

Publication Ethics and Publication Malpractice in the journals of the National Academy of Sciences of the Republic of Kazakhstan

For information on Ethics in publishing and Ethical guidelines for journal publication see <http://www.elsevier.com/publishingethics> and <http://www.elsevier.com/journal-authors/ethics>.

Submission of an article to the National Academy of Sciences of the Republic of Kazakhstan implies that the work described has not been published previously (except in the form of an abstract or as part of a published lecture or academic thesis or as an electronic preprint, see <http://www.elsevier.com/postingpolicy>), that it is not under consideration for publication elsewhere, that its publication is approved by all authors and tacitly or explicitly by the responsible authorities where the work was carried out, and that, if accepted, it will not be published elsewhere in the same form, in English or in any other language, including electronically without the written consent of the copyright-holder. In particular, translations into English of papers already published in another language are not accepted.

No other forms of scientific misconduct are allowed, such as plagiarism, falsification, fraudulent data, incorrect interpretation of other works, incorrect citations, etc. The National Academy of Sciences of the Republic of Kazakhstan follows the Code of Conduct of the Committee on Publication Ethics (COPE), and follows the COPE Flowcharts for Resolving Cases of Suspected Misconduct (http://publicationethics.org/files/u2/New_Code.pdf). To verify originality, your article may be checked by the originality detection service Cross Check <http://www.elsevier.com/editors/plagdetect>.

The authors are obliged to participate in peer review process and be ready to provide corrections, clarifications, retractions and apologies when needed. All authors of a paper should have significantly contributed to the research.

The reviewers should provide objective judgments and should point out relevant published works which are not yet cited. Reviewed articles should be treated confidentially. The reviewers will be chosen in such a way that there is no conflict of interests with respect to the research, the authors and/or the research funders.

The editors have complete responsibility and authority to reject or accept a paper, and they will only accept a paper when reasonably certain. They will preserve anonymity of reviewers and promote publication of corrections, clarifications, retractions and apologies when needed. The acceptance of a paper automatically implies the copyright transfer to the National Academy of sciences of the Republic of Kazakhstan.

The Editorial Board of the National Academy of sciences of the Republic of Kazakhstan will monitor and safeguard publishing ethics.

Правила оформления статьи для публикации в журнале смотреть на сайте:

[www: nauka-nanrk.kz](http://www.nauka-nanrk.kz)

ISSN 2518–1467 (Online),

ISSN 1991–3494 (Print)

<http://www.bulletin-science.kz/index.php/en>

Редакторы: *М.С. Ахметова, А. Ботанқызы, Р.Ж. Мрзабаева, Д.С. Аленов*

Верстка на компьютере *Г.Д. Жадырановой*

Подписано в печать 10.02.2022.

Формат 60x881/8. Бумага офсетная. Печать - ризограф.

17,5 п.л. Тираж 300. Заказ 1.